

UČEŠĆE KATALONACA U DUBROVAČKOM PROMETU
ZRNASTOM HRANOM, SOLJU, METALIMA, KORALJIMA I KREDITIMA
(DO 1520. GODINE)

Značaj jednog privrednog središta u srednjem veku ne cení se samo po tome koliko su žitelji takvog grada sudelovali u trgovinskom životu svoje regije i šire nego i po tome koliko su ljudi sa strane imali potrebe i volje da tu posluju, donose svoju robu i kapitale i ostvaruju unosnu dobit, odnosno da preko konkretne varoši i njezinih saobraćajnih kanala i komercijalnih veza uspostavljaju dodire sa trećima. Dubrovnik, naročito od vremena svoje zrele ekonomike (1420), svojim položajem, posredničkom ulogom prema balkanskom kopnu, Levantu i Ponentu, a napose svojom poznatom trgovačkom mornaricom i pratećim ustanovama (pomorskim osiguranjem, zdravstvenom službom, kreditnom i meničnom službom) zaista je mogao da pruži priliku za uspešan rad i dobru zaradu i trgovcima putnicima i verziranim strancima koji bi u njemu svili i svoje porodično gnezdo.

Jugoslavenska historiografija koja se tiče Dubrovnika bila je više usmerena na izučavanje dubrovačkih političkih i ekonomskih veza sa zemljama u zaleđu, što je razumljivo, jer se starija prošlost Bosne, Srbije, Zete i Albanije nije mogla obrađivati bez bogatih fondova Dubrovačkog arhiva. Veza sa susedima na kopnu nije bila bilateralna na jednostavnoj osnovi razmene vlastitih dobara, nego je bila uključena u sredozemne okvire, s obzirom na to da je Dubrovnik bio trgovačko-pomorski grad koji se podizao prvenstveno na posredništvu a ne na vlastitoj ni ruralnoj ni urbanoj proizvodnji. Na tom trgovinskom posredništvu razvilo se i njegovo pomorstvo, s akcentima nekad na kopnenoj a nekad na pomorskoj trgovini, već s obzirom na političke i druge uslove. Tek tokom XVI stoleća (kad su zbog Turaka umanjene dubrovačke poslovne mogućnosti sa visokim dohocima u balkanskim zemljama i na Istoku) a zatim osobito od sredine XVIII veka (kad je trgovačka uloga Dubrovčana sasvim posustala u jednoj ionako reduciranoj mediteranskoj ekonomici), Dubrovnik se od trgovačkog počeo specijalizovati u ulozi pomorskog špeditera i komisionara, nudeći svoje usluge gotovo samo kao prevoznik. Iz rečenog sledi da naša nauka sa svojim naraslim potencijalima treba da se pozabavi i dubrovačkim vezama sa zapadnim svetom, i to ne samo sa svojim prvim susedima Italijanima, i ranije relativno poznatim, nego i dalje.

Bez obzira na snažno prodiranje Osmanlijskog caarstva tokom druge polovine XV i prvih desetleća XVI stoleća, što je završeno osvajanjem balkanskih feudalnih država, prodorima do pod Veneciju i zauzećem Si-

rije i Egipta kao i isturanjem gusarskih uporišta i na arapskom Zapadu (Magrebu), sve do oko 1520. godine Evropa je živela na raniji, medievalni način. Ratovi u Italiji bili su najava novog doba, ali do širenja civilizovanog sveta u nove rejone ukupnog orbita još nije dolazilo. Sa trećom decenijom kao da nastaje pravo XVI stoleće (kao što će to biti i vek kasnije). Za vreme Sulejmana Veličanstvenog i njegovih pohoda u Podunavlje propala je Ugarska, turska konjska kopita stigla su pod Beč a u nemačkim zemljama nastala je i društveno-ideološka kriza, koja je porodila reformaciju. U tim promenama neke stare sile su počele propadati i u ekonomskoj sferi.

Imajući u vidu sve što je gore rečeno, ovde će se obraditi učešće trgovaca i pomoraca iz Katalonije u dubrovačkom ekonomskom životu, ili tačnije u njegovim najživotnijim gospodarskim granama. Pisac ovih redova je već ranije obratio pažnju na prisustvo Katalonaca u dubrovačkim pozicijama u Aleksandriji i Siriji (1978). Spomenuo je i odlivanje srebra iz Bosne i Srbije preko Dubrovnika u Kataloniju (1980) i šire obradio dovoz vune sa Pirinejskog poluostrva preko katalonskih pristaništa u režiji Katalonaca i Firentinaca (1981). Donošenje španske vune stoga se ovde neće ponovo uzimati u razmatranje. Karakteristično je da su se Katalonci ograničili na trgovački saobraćaj sirovina i nisu pokušali da se iole odlučnije uključe u prodaju gotovih zanatskih i manufakturnih proizvoda, na primer tkanina, u proizvodnju brodova i slično, pa ni da postanu sredozemni pomorski transporteri, mada su se i na udajlenim mamelučkim žalima javili veoma rano. Njihov udeo u nabrojenim privrednim branšama ustanoviće se proučavanjem dubrovačkih arhivskih zbirki. Autor ove studije nije dosad radio u barcelonskom arhivu, a mletačka građa, više politički usmerena, ne daje u iole primetnoj meri podataka za veze Dubrovčana i Katalonaca. »Veliki vek« Katalonaca u dubrovačkoj ekonomici počinje tek od 1420. godine, kad su oni postali glavni dovoznici kvalitetne vune i time u velikoj meri omogućili razvitak dubrovačkog suknarstva. Od tog vremena, uspostavom manufakturne radinosti, ali i sa izuzetnim efektima koji su postizani naglim razvitkom srbijanskog i bosanskog rudarstva, sa pojavom tzv. mlađih rudnika i novih proizvoda rudarstva, i samo dubrovačko gospodarstvo steklo je zrelije crte. Zalazak katalonske privredne moći u gradu sv. Vlaha u velikoj se meri poklapa sa promenama koje se mogu zapaziti i u drugim zemljama oko 1520. godine. Tada je u Dubrovniku opština već u potpunosti morala preuzeti dovoz žitarica i mahunjača za prehranu stanovništva i nije se mogla više oslanjati na ugovore o dovozu sa stranim trgovcima, među kojima su u tom pogledu Katalonci imali naglašenu ulogu. Jačanje stočarstva u susednim oblastima takođe je tražilo od Republike da sama preuzme dovoz većih količina soli. Sa stupanjem na presto Sulejmana Veličanstvenog i poslednje zarade na račun balkanskog rudarstva (u to vreme gotovo samo olova i glete), s mogućnostima unosnih zarada, iščilele su. Javili su se pokušaji nekih Katalonaca da preko Dubrovnika u nekim balkanskim središtima razviju proizvodnju tkanina od vune, ali su ta nastojanja brzo splasla, jer Otomansko carstvo nije bilo pravno ustrojeno za kapitalističke poduhvate.

1. Katalonci i dubrovačko snabdevanje žitaricama

Mada nije bio velegrad za srednjovekovne pojmove, Dubrovnik je bio značajan potrošač žitarica i mahunjača (bob, sočivo, pasulj, slanutak).

Do toga je došlo zato što njegova teritorija nije mogla da obezbedi hlebnog zrna ni za nekoliko meseci. Pored toga, u Dubrovniku se nije prehranjivalo samo nekoliko hiljada urbanog življa nego je grad predstavljao kao neki silos, na koji su svi susedi Dubrovnika mogli računati ako bi im ponestalo hrane.¹ Zbog toga su potrebe njegove žitne službe bile objektivno veće od onoga što je određeni broj stanovnika mogao konsumirati.

Katalonci su se uvrežili u velikim žitnicama u blizini Dubrovnika, iz kojih su se snabdevale sve zemlje bez dovoljno kruha u središnjem delu Mediterana, tj na Siciliji i u Apuliji, mnogo pre nego što se aragonska vlast utvrdila na tom velikom otoku (1282), odnosno i mnogo ranije nego što se ta vlast proširila i na ostale oblasti juga Italije. Prema jednom mišljenju, ne samo stari sredozemni trgovci Katalonci nego i drugi njima slični (Mlečani, Đenovljani, Pizanci, Firentinci, Marsejci) mogli su ostvarivati pre svega zbog pasivnosti lokalnog stanovništva u južnoj Italiji.² U Dubrovniku Katalonci su se, prema raspoloživim dokumentima, prvi put pojavili 1281, kad je jedan s Majorke kupio neku robinju Bosanku.³ Sredinom novembra 1300. jedan trgovac iz grada Taragona pozajmio je 200 dinara srebrne turnejske monete nekom svom sugrađaninu koji je poslovao u Dubrovniku.⁴ Pojava katalonskih brodova i trgovaca u gradu sv. Vlaha nesumnjivo je ustanovljena i zakonskim tekstovima početkom druge četvrtine XIV stoleća, tj. u carinskom statutu iz 1326. godine. Oni su zajedno sa italijanskim trgovcima dolazili da prihvate proizvode koje su dubrovački trgovci donosili u svoj grad iz balkanskog zaleđa.⁵

Njihova spremnost da se uključe u dovoženje žitarica i u Dubrovnik samo svedoči da je žitarska trgovina u to vreme povremenih gladi bila unosna i u Dubrovniku. U februaru 1314. u Dubrovnik je stigla barka sa Marktonom i drugovima i sa Đovanijem iz Kotrona i Anđelom iz Gropa (Trani) sa ortacima; druga dvojica bila su uhvaćena od Katalonca i prisilno dovedena u Dubrovnik; Markton je bio žitarski trgovac i žalio se na nepravde sicilijanskog kralja, od koga je dobio dozvolu da dođe na otok, a potom je stradao od kraljevih ljudi.⁶ U avgustu 1329. sačuvana je beleška u knjigama Vijeća umoljenih da jednom senzalu u Dubrovniku treba isplatiti nagradu što je obavio kupovinu pšenice za Dubrovačku opštinu od Katalonaca.⁷

Kataloncima koji su bili mirni trgovci često su nanošene represalije zbog njihovih sunarodnika koji su se obimno bavili gusarskim zanatom. Često je teško bilo razlučiti kojoj vrsti Katalonaca konkretni brodar pri-

¹ O Dubrovniku kao silosu za jednu širu regiju vidi rukopis doktorske disertacije B. Hrabaka, »Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva u XIV, XV i XVI stoleću, Sarajevo 1957 (deo je u štampanoj disertaciji otpao zbog reduciranog prostora); D. Dinić-Knežević, Promet žitarica između Dubrovnika i zaleđa u srednjem veku, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XII/1 (1969), 73—87.

² M. Popović-Radenković, Le relazioni commerciali fra Dubrovnik (Ragusa) e la Puglia nel periodo Angioino (1266 — 1422), Archivio storico per le Province Napolitane, n. s., vol. XXXVIII, Napoli 1959, 154.

³ G. Čremošnik, Kancelarijski i notarski spisi 1278 — 1301, Beograd 1932, n^o128.

⁴ J. Lučić, O najranijim vezama Dubrovnika s Engleskom i Španijom, Historijski zbornik 27—28, Zagreb, 196.

⁵ V. Foretić, Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku, Dubrovačko pomorstvo, Dubrovnik 1952, 132.

⁶ Monumenta ragusina I, JAZU, Zagreb, 1879, 57 od 1. II 1314.

⁷ Isto V (1897), 272 od 19. VIII 1329.

pada. U svakom slučaju, od piraterije imali su koristi i Katalonci trgovci, jer su pomoću svojih zemljaka uspevali da bez prave konkurencije potisnu konkurente iz redova trgovaca drugih naroda. Tako je i neki dovoz pšenice sa Sicilije bio (aprila 1382) ugrožen od katalonskih galija.⁸

Plašeći se da ne budu izloženi maltretiranju, Katalonci bi slali ljude sa svojih brodova u grad pred koji bi doplovidi da od gradske uprave dobiju garantiju da će se s njima postupati kao sa ljudima od poslova. Neki Bernart Simoni iz Barselone (12. februara 1390) dobio je »slobodu« da uđe u dubrovačku luku sa svojom robom i da iz luke bez zapreka izađe, ako proizvode ne bi prodao, i to bez obzira na to što su katalonski pirati tada šarali morskim širinama.⁹ Već tada onima koji su donosili tražene proizvode opraštali bi carinu na robu koju ne bi prodali. U XIV veku, kad je Sicilija stekla glas glavne žitnice Sredozemlja, Katalonci su kao glavni izvoznici zrnaste hrane sasvim slobodno odnosili i pšenicu; nisu mogli da im ozbiljnije zasmetaju Đenovljani, Toskanci i oni sa Liparskih otoka.¹⁰

Mada je trgovina više donosila nego prevozništvo, te su Katalonci obično bili trgovci koji su se koristili radom brodarka drugih naroda, bilo je i pojava da su Katalonci prevozili žito drugima. To bi po pravilu bilo na početku većeg poslovanja kakvog Katalonca koji nije imao dovoljno vlastitog kapitala. Juan Solan, patron neke koke, ugovorio je sa dubrovačkom žitarskom službom da u Saragosi (Sicilija) u roku od deset dana primi od Mata Gradića ili drugog u njegovo ime, kao i u Augusti ili Bruliju teret koji bi dovezao u Dubrovnik; za vozarinu bi dobio 8 dukata i dva groša za sicilijanska »kolak«, i to još u vreme istovara; ako bi izigrao sporazum, bio bi dužan da plati visoku kaznu od 300 dukata.¹¹

Katalonci su već prvih godina XV stoleća počeli sa praksom da ugovaraju dovoz određene količine pšenice Dubrovačkoj opštini, posle čega bi izdavali nalog svojim poverenicima u sicilijanskim lukama da nađu brodove i utovare zrnevlje za Dubrovnik. Na taj način i Antonio Falande iz Mesine je ugovorio da u Augusti primi tovar pšenice na svojoj koki (lađi); kad je teret iskrcao u Dubrovniku, Gabriel Košenier iz Minorke i Juan Kolonier iz Valensije su se obavezali da mu osam dana po dolasku u Mesinu isplate 140 dukata, i to menicom na Sarakina Bunića, Dubrovčanina naseljenog u toj varoši.¹²

Nekad bi ugovaranje bilo praćeno kaparom, ali u formi običnog duga. Naime, katalonski trgovci bi pozajmili neku svotu novca, za koju bi potom u Malom vijeću preuzeli obavezu da će dovesti analognu količinu žitarica; da bi pogodba bila sigurna, bilo je potrebno da trgovac preuzme plaćanje globe ukoliko ne bi odgovorio primljenoj obavezi. Nekom magistru Petru dato je (u oktobru 1414) 150 perpera za dovoz 200 stara pšenice, s tim da kazna bude dva groša od stara.¹³ Slično je postupljeno sa Fransisom Rokijerom, kome je Dubrovačka opština pozajmila 300 dukata da kupi i doveze pšenice, koju bi prodavao i od čije bi prve prodaje vratio dug.¹⁴ Nekom

⁸ Odluke veća Dubrovačke Republike, objavio M. J. Dinić, knj. I, Beograd 1951, 220.

⁹ Historijski arhiv u Dubrovniku (u daljem tekstu: HAD), Refor, XXVIII, 36' od 12 II 1390.

¹⁰ B. Hrabak, Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva u XIV, XV i XVI stoljeću, Priština 1971, 419.

¹¹ HAD, Div. not. X, 84—4' od 9. XII 1389.

¹² HAD, Deb. XII, 259' od 6. VII 1405.

¹³ HAD, Refor. XXXIV, 139 od 1. X 1414.

¹⁴ HAD, Cons. min. I, 87' od 13. X 1416.

Kataloncu koji se pojavio pred lukom, bilo je ponuđeno 100 dukata, da za taj novac doveze zrnevlja.¹⁵ Jedna pogodba o dovozu (u januaru 1417) ticala se količine od 200 stara pšenice.¹⁶

Kupovina pšenice obavljena je na taj način što bi se njihovim lađama najpre dozvoljavalo da slobodno uđu u luku. Tu bi prodavač slobodno izložio svoju robu na samom brodu ili izvan njega, te bi za prodani deo platio uobičajenu carinu. Ono što ne bi unovčio, izvezio je iz luke bez ikakve naplate tranzitne ili kakve druge carine. U slučaju potreba ili povoljnih okolnosti, Dubrovačka opština je mogla da zatraži od prodavaca da joj proda ceo brodski teret. Tu je cena morala biti nešto niža, jer je trgovac morao računati i sa faktorom vremena potrebnog za prodaju robe. Rukovodioci žitarske službe (masari) uzeli bi mustru da ocene vrednost pšenice, a potom bi se pojavljivali sa predlogom cene. Jednom Kataloncu su na opisan način ponudili 26 groša za star dubrovačke mere¹⁷

U redovnim situacijama Opština nije htela da prekupi teret, nego bi prodaju osatvila nahodjenju Katalonca, a ona mu je stimulatивно davala groš od stara pšenice koju bi prodao; taj se groš smatrao premijom.¹⁸ Samo pet dana posle tog ugovora jednom pomorcu Kataloncu ponuđena je pozajmica od 1000 perpera ako primi obavezu da u Dubrovniku iskrca 800 stara pšenice i da dug vrati od prvog novca koji izvuče iz prodaje.¹⁹ Bilo je slučajeva kad je kupovana cela lađa sa teretom.²⁰ Nekad su prodavcima davani nosači i magacini bez plaćanja, s tim da prodaju sami obave na pijaci ili u fundiku. Ako bi im štogod preostalo što ne bi mogli prodati, ili ako ne bi imali više vremena da se bave prodajom u Dubrovniku, mogli su ostatak izvesti iz luke bez plaćanja bilo kakve carine.²¹

Taj suvišak odlazio je u druge dalmatinske gradove, u Ankonu češće nego drugde. U okviru veza sa zapadnim basenom Sredozemlja, najvažniji su bili kontakti sa Kataloncima i Provansom. Naročito su Katalonci rasejali male naseobine po oblastima Levanta. Prvi sporazumi za koje se zna da ih je Ankona zaključila sa Kataloncima potiču iz 1398. godine. Oni potvrđuju da je razmena dobara stalno postojala između Italijana i naroda Ponenta. Katalonski konzuli u Ankonu pominju se u XV veku, kad i ankonski u Barseloni i Valensiji.²³

Sa 20-im godinama XV stoleća počinju kvalitetno novi odnosi Dubrovnika sa Katalonijom. Oni se naročito sastoje u započinjanju i sve intenzivnijem dovozu vune sa Pirinejskog poluostrva. U oblasti žitarstva stvari su tekle uspostavljenim kolotečinama. Nije moguće ustanoviti ni neko znatnije povećanje dovoza. Ti trgovci su bili ili rodom i stanovanjem Barselonjani ili su već živili po gradovima južne Italije, pa su im i imena beležena na italijanski način. Od onih koji se poimence beleže treba pomenuti: Bernarta Gvasiā, Mihaela de Roda, Zane Natalea, Gabriela iz Barselone, Georgija iz Mesine i druge. Pomenuti Mihael je donosio i vunu uz žito, ali je tražio

¹⁵ Isto, 155 od 13. IX 1417.

¹⁶ Isto, 144' od 6. I 1417.

¹⁷ HAD, Reform. XXXIII, 13' od 2. I 1410.

¹⁸ HAD, Cons. min. I. 178 od 10. I 1418.

¹⁹ Isto, 180 od 15. I 1418.

²⁰ HAD, Reform. XXXIII, 263' od 7. XI 1409.

²¹ Isto, 179' od 28. II 1411.

²² M. Natalucci, Ancona attraverso i secoli, vol. I, Città di Castello 1960, 512, 514,

garantno pismo. Katalonac iz Mesine je od dubrovačkog benediktinca primio nekih 50 salmi što je u Dubrovnik sneseno po računu katanijskog biskupa i obavezao se da to preveze i proda na Istoku. Nekom Juanu Nataliju i Ramonu Turi dat je povoljan carinski tretman, kako bi zrnavlje ostavili u Dubrovniku.²³

Ako je suditi prema broju dokumenata, u oblasti žitarstva tek tridesete godine znače kvantitativno uvećanje katalonskih doprema žitarica. U to vreme Katalonci ne samo što su bili već duboko uvreženi u južnoitalijanskoj regiji nego su se slobodno kretali i u Tunisu, a što se carine tiče, uživali su stanovite prednosti pred ostalim strancima. Uopšte, već je stekao pravo građanstva običaj da kad je u Evropi nedostajalo pšenice, da se išlo u Berbersku i u Maroko, gde su je Barselonci preuzimali na osnovu ugovora koji su bili zaključeni.²⁴

I dalje je postojala praksa sačekivanja samoinicijativnog dovoza zrnaste hrane od Katalonaca i davanja povoljnog statusa tako bez ugovora dovezenom jestivu. Još uvek je postojala potreba za propusnicom, pa je ona (u martu 1430) i data Juanu del Boku, koji je sa žitom i drugim proizvodima ušao u dubrovačku luku.²⁵ Barseloncu Jakomu del Maou (u februaru 1436) dati su fundik i po jedan perper od stara za žito, s tim da se to ne smatra premijom (kao negda), nego pozajmicom, za koju se mora postaviti i jemac. Tri meseca ranije on je dovezao pšenice i stipse, te je pšenicu prodao i platio carinu, a stipsu je izneo iz luke bez tranzitne takse.²⁶ Pomen pšenice uz stipsu upućivao bi na zaključak da je ukrcana na obalama Egejskog mora. Druženje sa Kataloncima, mada su bili najgori gusari u to doba i u Jadranu, iskazivalo se i tako što je vlada rešila (u oktobru 1433) da se lađi koja se nalazi u dubrovačkoj luci može dati 500 libara dvopeka (po ceni od dve i po libre za groš).²⁷

Umesto nesigurnog iako povlašćenog tretmana samoinicijativnih dovoznika, upravo 30-ih godina prešlo se na metod ugovaranja, jer je bilo očigledno da je ponuda dostigla toliki stepen da su postali nepotrebni besplatan smeštaj i nosači, oslobođenje od carine i provizija. U maju 1430. neki Bernart Katalan zatražio je »milost« da može u Dubrovnik i Ston dovesti 60 stara boba plaćajući uobičajenu carinu.²⁸ Vlada je primila ponudu (u oktobru 1439) od 2000 stara žita nekog Jakoma Katalonca koji je poslovao zajedno sa nekim Elijom Katalanom.²⁹ U mesecu julu došao je u grad pod Srđem poslanik despota Arte Karlosa II Katalonac Antonel Baržes koji je sa dubrovačkim masarima zaključio ugovor o prodaji veće količine pšenice i prosa, s tim da se isporuka obavi za dva i po meseca. Konjukturu u dovozu prosa sa zapadne grčke obale u Dubrovnik iskoristila su i dva preduzimljiva stranca u gradu sv. Vlaha — Petar Pantela (inače mnogo

²³ HAD, Cons. maius II, 88' (15. IV 1422), 89 (30. IV 1422); Cons. rog. III, 104' (22. V 1422); Cons. min. II, 183 (17. III 1421); III, 26 (14. XI 1422); IV, 10 (22. V 1426); Div. not. XIII, 324 (3. III 1423).

²⁴ G. Depping, Histoire du commerce entre Levant et l'Europe depuis les croisades jusqu'à la fondation des colonies d'Amérique I, Paris 1830, 261—262.

²⁵ HAD, Cons. min. IV, 78—8' od 10. III 1430.

²⁶ Isto VII, 22 od 9. II 1436 (jemac: Fernar).

²⁷ HAD, Cons. min. VI, 72' od 3. X 1433.

²⁸ Isto, V, 26 od 28. V 1430.

²⁹ Isto, VIII, 100' od 24. X 1439.

poznatiji kao začetnik dubrovačkog suknarstva) i Aniel Čekapeše iz Napulja, verovatno Katalonac.³⁰

Najpoznatiji Katalonac žitar u Dubrovniku 30-ih godina bio je Nikola Satra. Sredinom te dekade vodio je u Dubrovniku poslove sa Đovanijem Salimbene, rodom Mlečaninom. Njih dvojica su se obavezali da će dopremiti u Dubrovnik 10.000 stara apulijske ili sicilijanske pšenice, i to 30% u oktobru, 30% u februaru i 40% u aprilu; cena u fundiku bila bi šest groša kupel. Ako bi što dovezao posle aprila, cena bi ostala ista. Pošto su dobili posao, pomenuta dvojica su najmili jedan brod sa Šipana da u Sirakuzi i u tri mesta u krugu od 25 milja od te varoši primi teret. Na Siciliju brodar ne bi putovao ploveći italijanskom obalom nego istočnom do Valone. U jesen te godine Satra je imao spor sa jednim dubrovačkim patricijem oko 87 i po stara zrnevlja. U novembru te godine on je već raspolagao sa 1500 stara sicilijanske pšenice. Čak i pretposlednjeg dana te godine zajedno sa Đovanijem preduzeo je nov dovoz pšenice sa Sicilije, angažujući dva broda i odvoženje iz Dubrovnika 842 dukata u srebru a 200 dukata u olovu, s obzirom na to da se do takvih sredstava plaćanja lako dolazilo u Dubrovniku.³¹

Već sredinom januara 1437. nekih 1500 stara pšenice Satre i Đovanija su bili spremni za raspodjelu stanovništvu, i njih su imali da prime žitni masari. U drugoj polovini februara od Satre i od Salimbene preuzeto je daljih 475 stara i drugih 950 stara (od 50 kola), što su dovezla dva broda. Nova isporuka početkom proleća sa 500 stara bila je prihvaćena da se uputi u Ston, radnicima koji su radili u solanama. Poslednja partija žita dvojice ortaka dosegla je vrednost od 2600 perpera³² (to je 31.200 groša). Ako se sve pomenute partije saberu, onda su Satra i Salimbene samo u 1437. godini isporučili Dubrovačkoj opštini 4291 star. Pretvoreno u današnje mere to čini oko 311,8 tona zrnevlja.

Godine 1439. Satra je u Dubrovniku radio sa patricijem Šiškom Đurđevićem. Tada je zbog niske cene žitarica u Artu tu bilo korisno tovariti. Satra je sam krenuo da iskoristi jeftin i izdašan izvor, a Đurđević je za njega u avgustu uputio jednu šipansku lađu od 19 kola da primi teret. Ta dvojica i još jedan Katalonac nekoliko nedelja kasnije uzeli su u najam novi brod od 20 kola (oko 400 hektolitara), koji je trebao da iz Arte dovuče hlebno zrno ili u Dubrovnik ili u Veneciju.³³

Orijentacija Nikolaua Satre na Artu nije bila slučajna. Upravo pred sredinu XV veka Sicilija je postala obećana zemlja Đenovljana, koji su na veliko ostrvo donosili u masama svoje tkanine, zamenjujući ih za hranu,

³⁰ B. Hrabak, Izvoz žitarica iz grčkih oblasti u XIII, XIV i XV stoljeću, Istorijski časopis XVIII, Beograd 1971, 228, 223. — P. Pantela je sarađivao sa Kataloncima, na primer sa Bernartom Gvaskvalom i sa poznatijim Kataloncem u Dubrovniku u XV stoleću Juanom Brulom i sa Anielom Čekapeše koji je verovatno takođe bio Katalonac (D. Dinić-Knežević, Petar Pantela — trgovac i suknar u Dubrovniku, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. XIII 1970, 95, 103, 117). — O Anielu se neće govoriti jer ne postoje izričiti podaci o njegovom katalonskom poreklu.

³¹ HAD, Div. not. XX, 247—7' (30. V 1436), 247—8 (30. I 1436); XXI, 28' (6. X 1436) i 75; Cons. min. VII, 97 (3. XI 1436).

³² HAD, Cons. maius V, 104 (12. I 1437), 120 (19. II 1437); VII, 119' (16. I 1437), 126' (21. II 1437), 137 (7. IV 1437), 161' (17. X 1437).

³³ HAD, Div. can. LIII, 213¹—14 (12. VIII 1439); B. Hrabak, Izvoz žitarica iz grčkih oblasti, 231.

³⁴ B. Hrabak, Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva, 420.

posebno sir i drvo. U vremenu 1440 — 60. Katalonci su se pred njima povukli sa toga prostora.³⁴ Nova njihova osnova postaće Apulija, naročito Manfredonija.³⁵ Sledeće godine Opština je prihvatila 100 stara od kompanjona Elije Kapuanija i Gaspara Katelana, nakon što im je prethodno data pozajmica od 1000 dukata. I Gaspar je bio iz Manfredonije, i kod njegove isporuke stvar je zapinjala oko mere.³⁶ Kao što se vidi, Nikolau Satra više nije mogao računati na raniji monopol, to pre što je povlačenjem sa Sicilije izgubio nekadašnju jaku bazu. On je iste 1441. zahtevao da se s njim i sa njegovim starim dubrovačkim kompanjom Salimbenim zaključi ugovor koji bi im garantovao neke povlastice.³⁷ Kao da su se posle uspona 30-ih godina javile oseke u konjunkturi dovoza žitarica ili da je gubitak sicilijanskog tržišta za trenutak zbnurio stare žitarske trgovce. Umesto trgovca, kao nekad, pojavio se (1442) brodar Petar Stanjol, koji je molio povlašćeni ulaz u dubrovačku luku, gde bi iskrcao sir i žito.³⁸ Umesto Satre i 1443. sa žitom iz Manfredonije bio je glavni dovoznik Gaspar.³⁹ Kad je bilo mogućnosti da se ponovo pokrene stvar sa sicilijanskim žitom, opet se javljala stara snaga i pouzdanje. Neki Anton Tobije iz Tortoze, za ugovorenih 150 sicilijanskih salmi, što je trebalo da mu stigne, dobio je besplatne magacine i nosače.⁴⁰ U maju 1446. pojavio se i komisionar aragonskog kralja, Katalonac Juan Ženuris (?), koji je tražio povlastice, jer je imao za prodaju plodove s krunskih imanja.⁴¹ Možda odnosa Katalonaca prema proizvodnim središtima Sicilije i Arte najbolje prikazuju ljudi obuhvaćeni jednim sporom oko dovezenog zrnevlja iz Arte: dovoz je obavio Aniel Čekapeše u kooperaciji sa jednim Sicilijancem, a prvi arbitar u Dubrovniku za rješenje spora bio je poslovno najjači Katalonac u Dubrovniku u XV stoleću Juan Sparter.⁴²

Pedesetih godina javili su se Katalonci sa sicilijanskim žitom, kao Petro de Molfo sa Sicilije, kome je dozvoljeno da deo plodina proda stanovnicima Dubrovnika a deo onima izvan grada.⁴³ To su, međutim, bili izuzetni slučajevi. U Manfredoniji je bilo nekoliko Katalonaca koji su dopremali hlebno zrno u Dubrovnik. Nusius iz te varoši imao je faktora u licu Gaspara iz Bolonje, koji je zaključio pogodbu sa Dubrovačkom opštinom (u julu 1451) da će za 20 dana doći teret od 780 stara; novac za kupovinu nije primio od Opštine nego od jednog privatnika, kome je morao da postavi jemca iz redova žitelja grada sv. Vlaha.⁴⁴ Katalonac Gaspar iz Manfredonije obraćao se Dubrovačkoj opštini sâm; najpre (u aprilu 1458) je dobio zajam od 500 dukata, a kad je to vratio prodajom žita, obratio se molbom da se ugovori da doveze zrnevlja za novih 500 dukata, pri čemu bi cena bila tri groša od kupela; ukoliko ne bi na vreme

³⁵ HAD, Div. not. XXIV, 18'—19, 133'; Cons. min. VIII, 169 (18. VI 1440), 187 (18. VIII 1440).

³⁶ HAD, Cons. min. IX, 25' (30. IX 1441), 26 (3. X 1441), 41' (14. XII 1441).

³⁷ HAD, Cons. min. IX, 21 (19. IX 1441).

³⁸ Isto, 71 (27. III 1442), 184. — Nije poznata provenijencija žita ni u partiji 1443. godine (Div. canc. LVII, 213').

³⁹ HAD, Cons. min. IX, 152 (21. I 1443), 164' (12. III 1443).

⁴⁰ Isto, 201 (29. VIII 1443).

⁴¹ HAD, Cons. min. X, 240 (11. V 1446); XI, 11'; Div. not. XXX, 42'; M. Spremić, Dubrovnik i Aragonci 1442—1495, Beograd 1971, 141 (prodaja u Dubrovniku i u Stonu, Dubrovačka opština je preuzela 170 stara).

⁴² HAD, Div. not. XXVII, 130' od 22. IV 1444.

⁴³ HAD, Cons. min. XII, 211' od 29. VI 1454.

⁴⁴ HAD, Div. not. XXXVI, 48 od 27. VII 1451.

(u avgustu) odgovorio obavezi, imao je da plati kaznu od po četiri groša za svaki nedovezeni star. Krajem septembra i krajem oktobra te godine on se još dvared javljao ponudom dovoza ukupno 84 i po »kola«, pri čemu su unapred bili utvrđeni rokovi i cena roda.⁴⁵ Petro iz Manfredonije dolazio je sa gotovim tovarom pred luku, nekad i na dubrovačkom brodu, s tim što mu je bilo dozvoljeno da iz dovezenog kontingenta ponešto istovari drugde, na primer na Korčuli.⁴⁶ Jedan Katalonac Petro prezivao se Mons; ušao je u veće poslove oko dovoza žita Dubrovniku bez dovoljno para, te je bio dužnik i brodaru na čijoj se lađi nalazio njegov tovar žita kupljen tuđim novcem. Tom pomorcu za vozarinu i neke menice bio je dužan čak 548 dukata.⁴⁷

Katalonac Bernart Klaverio bio je komisionar aragonskog kralja. Kad je u dubrovačkom Malom vijeću trebalo razgovarati o prodaji nekog dovoza iz Napulja, prisustvovali su on i Juan Sparter. Bernart je i sam dopremao plodine, pa mu je od jedne isporuke bilo omogućeno, ako želi, da 32 »kola« iskrca u susednom Herceg-Novom. U leto 1455. jedna partija žita nalazila mu se na lađi jednog Zadrana.⁴⁸ Spomenuti Juan Sparter bio je povezan sa Petrom Monsom iz Barselone kad je Mons obračunavao svoja potraživanja sa opštinskom žitarskom službom. Juan se specijalizovao u tome da od svojih sunarodnika prima teret, tj. da mu ga oni ustupaju na prodaju kao kakvom komisionaru; on je, na primer, u aprilu 1456. udesio takvo preuzimanje sa Antonom Koljijem sa Sicilije, pri čemu je Sparteru dozvoljeno da u opštinskom fundiku prodaje pšenicu što mu je bila upućena sa Sicilije, i to pet groša uborak, ne računajući carinu.⁴⁹ Anton Kolji je takođe bio Katalonac i žito koje je dopremao predavao je u preprodaju dubrovačkom particiju Vlahu Nik. Kabogi. Ovaj je (1. maja 1456) primio obavezu da mu od jedne dovezene partije uputi u kovnicu grada Napulja 1000 cekina (koji bi bila zamenjeni u napuljskoj moneti po 11 karlina za dukat).⁵⁰

Pored Manfredonije i Sicilije, i Otranto (na krajnjem jugu Apulije) afirmiralo se kao mesto odakle su Katalonci dovozili žitarice u Dubrovnik. U januaru 1455. Katalonac Mark je svojim brodom dovezao u Ston 300 stara, što boba što ječma, plaćajući carinu u Stonu. To zrnavlje pripadalo je Simonetu d'Aliprandou iz Otranta. Tri godine kasnije taj Mark, i sam iz Otranta, na svom brodu dovezio je već i svoju prehrambenu robu (mahunjine, ulje, naranče i drugo), uživajući u dubrovačkoj luci po-

⁴⁵ HAD, Cons. min. XIV, 225' (29. IV 1458); Cons. rog. XV, 230' (27. V 1458); Cons. maius XI, 56' (28. IX 1458), 63' (27. X 1458). — Kod produženog roka u odnosu na predviđeni termin morala je biti dovezena uvećana količina žita (M. Spremić, n. d., 137).

⁴⁶ HAD, Cons. min. XIV, 246 od 2. X 1458.

⁴⁷ HAD, Div. not. XXXIX, 79 od 4. VIII 1454.

⁴⁸ HAD, Cons. min. XIII, 103 (10. I 1453); XIV, 183 (23. XII 1457); XV, 36 (7. VIII 1455); Cons. rog. XIII, 131; N. Jorga, Notes et Extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècles II, Paris 1900, 482. — Klaverio je prodavao žito na veresiju, te mu je dubrovačka vlada skrenula pažnju, pred Sparterom, da je zrnavlje dao mnogim siromasima koji su zajam primili ne pitajući za cenu ali i ne misleći da kasnije plate; zbog toga je Opština smatrala da ne može biti obavezna za naplatu dugova u takvim uslovima, pa makar se radilo o imovini aragonskog kralja (M. Spremić, n. d., 139).

⁴⁹ HAD, Div. canc. LXV, 9 (18. III 1455); Cons. min. XIV, 98 (21. IV 1456), 110' (31. V 1456); M. Spremić, n. d., 72.

⁵⁰ HAD, Div. not. XL, 185' od 1. V 1450.

vlašćen carinski status.⁵¹ Mihaelu dela Porcina, takođe Kataloncu, nije označeno mesto stalnog stanovanja. On je dobio na slobodno raspolaganje magacin u kome je držao 500 stara žita, oko koga je došao u sukob sa jednim Gučetićem, pa je ovome morao ostaviti jemca iz redova Dubrovčana.⁵²

Sa 60-im godinama nastaje nekoliko decenija za vreme kojih se Katalonci retko sreću u ulozi žitarskih trgovaca u gradu pod Srđem. To važi i za italijanske i dubrovačke žitare, jer su vlasti u južnoj Italiji zabranile izvoz. Zbog toga je Republika 1460—61. nekoliko puta tražila od napuljskog dvora da se omogući izvoz njenim podanicima i Kataloncima, koji su, navodno, uvek slobodno otuda izvozili. Šezdesetih godina, u znatno reduciranim iznosima, ponovo je aktivirana kupovina Katalonaca na Siciliji za potrebe Dubrovnika. Petro Soleros (ili Solsi) iz Sirakuze dovezao je žito u Dubrovnik i na brodu jednog Šipanjca; kad je u vezi s tim nastao spor, izabrali su arbitre među kojima se nalazio i neki Katalonac Konstans. U martu 1469. dobio je bez plaćanja nosače za prenos 540 stara ječma i za 100 stara pšenice, jer je istovarivao ne samo u Dubrovniku nego i u Stonu.⁵³ I Juan Sparter se još održavao u ulozi komisionara u prodaji žitarica. Neki Đakomo Balumi iz Mesine javio je Malom vijeću (u januaru 1461) da će Sparteru poslati žito što će ovaj prodavati i iz prodaje mu poslati 216 dukata. Sparter, jedan Firentinac i neki Manfredonac izabrani su za skrbnike žita što se u Dubrovniku nalazilo po računu Karluča Caroli iz Barlete, s ovlašćenjem da to zrnevlje izlože prodaji, a novac dobijen iz nje polože u Opštinskoj komori.⁵⁴

Sledećih decenija Katalonci se sreću u ulozi žitarskih trgovaca samo sasvim izuzetno. Krajem 1479. zabeleženo je da je neki zadarski patron dovezao proso nekog Katalonca preko Zufreda de Pau, takođe od te »nacije«. Dva Katalonca su 1477. bila obavezna da, pošto u Dubrovniku istovare vunu dvojici Firentinaca, dovezu žito iz Manfredonije, Kotrona ili sa Sicilije.⁵⁵

Poslednjih godina XV i prvih godina XVI stoleća središne ličnosti među Kataloncima koji su poslovali u Dubrovniku bili su Alojz Belkajer i, nešto kasnije, osobito Peroto Torilje. Prvi od njih uzeo je (u julu 1496) jednog patruna sa Lopuda u najam da otplovi u Albaniju i da Balkajerovim novcem u Lješuu kupi dobrog ječma i dopremi ga pred Dubrovnik. Ako u Albaniji ne bi mogao ostvariti nameru sa ječmom, trebalo je da otplovi u zapadne grčke krajeve (od Kap Dukato do Kuculari) i da tamo kupi pšenice ili ječma. Ako bi i tu nastale teškoće, mogao je da uplovi u Patraski zaliv; sa teretom je valjalo da se vrati na otočić Daksu (ispred Dubrovnika), te da dobije dalje određenje o istovaru u Dubrovniku ili u apuljskim mestima, gde bi se svidelo Belkajeru. U slučaju utovara u Lješuu i prvenstvenog istovara u Apuliji, dobio bi po dva i po

⁵¹ HAD, Cons. min. XIII, 249' (12. I 1455); XIV, 207' (23. III 1458).

⁵² HAD, Div. canc. LXVIII, 40' od 18. XII 1459.

⁵³ HAD, Cons. rog. XVI, 56', 213'; Div. not. XLV, 64 (28. IV 1462); XLVI, 83'—4 (8. V. 1462); Cons. min. XVII, 206' (6. III 1469). Dovoz žitarica bez bliže oznake provenijencije zrna: Cons. min. XIV, 183.

⁵⁴ HAD, Cons. min. XV, 231' (19. I 1462), 138 (19. XI 1460).

⁵⁵ HAD, Cons. min. XXI, 107 (23. XII 1479); M. Spremić, n. d., 130. Katalonski dovoz žita i iz Apulije i sa Sicilije: J. Tadić, Španija i Dubrovnik u XVI veku, Beograd 1932; J. Tadić, Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća. Sarajevo 1937, 42.

groša vozarine i za brigu oko nabavke robe, i to za star i po ječma; u slučaju ukrcavanja na zapadnoj grčkoj obali do Patraskog zaliva, pri istovaru u Dubrovniku dobio bi 4 a u Apuliji 5 groša od dubrovačkog stara i po pšenice; sa tovarom iz Patraskog zaliva dobio bi u Dubrovniku 4,67 odnosno u Apuliji 5 groša za dubrovački star pšenice i pet groša za star i po ječma.⁵⁶ Kao što se vidi, nova je bila i eksploataciona zona (Apulija, zapadna Grčka) pa i pijaca prodaje (Apulija).

Dve godine kasnije isti Alojz je uzeo na plovidbu karavelu Ivana Mar. Krvarića sa Šipana (od 75 kola, sa 11 mornara) za plovidbu u Bartetu ili Manfredoniju, da se ukrca pšenica ili ječma što mu je određeno za prodaju po računu kraljice Izabele, udovice kneza Ferdinanda I; patrun bi utovario svih 75 »kola« (po meri velikoj od 48 apulijskih tumula ili bar malo od 36 tumula); ako tu ne bi kraljičini komisionari pripremili tovar, Krvarić je imao da otplovi u Tarent i da tamo primi bilo pšenice ili ječma opet po kraljičinom kontu; potom bi odjedrio u Napulj, gde bi se predstavio Belkajerovom bratu Gabrijelu ili predstojniku kraljičine riznice; posle obavljenog istovara, novcem koji bi primio, nabavio bi u Trapaniju (Sicilija) soli, koju bi dovezao u Dubrovnik; za prevozninu bi u Napulju primio 142 dukata, a za rad na liniji Trapani — Dubrovnik druga 142 dukata, i to u Dubrovniku.⁵⁷

U maju 1499. i drugom Belkajeru, Gabrielu iz Napulja, bilo je dozvoljeno da može na privilegisan način da proda žito u luci ili u svom magacinu; utvrđena je samo cena veća od 3 groša i 10 novčića za kupel,⁵⁸ tj. veća od dnevnog tečaja, možda zato što je bila i boljeg kvaliteta, ili što je to tražio sam prodavac. Od kraja marta do sredine maja te godine Gabrijel je najmio trojicu lopudskih i šipanskih pomoraca da otplove u Manfredoniju i dovezu 115 »kola« pšenice i drugih proizvoda; Gabrijelovi poverenici u Manfredoniji bili su Mantučo Menadulji i Čezare de Bertučo; preuzimanje zrnevlja vršeno je poslovnim pismom ili mletačkim cekinama, a vozarina je iznosila 20—22 groša za »kola«.⁵⁹

Drugi pomenuti, Peroto Torilje, počeo je poslove kao žitarski trgovac u Dubrovniku najpre u ulozi faktora Pavla Toloze. On je (u decembru 1498) primio neki brod, sa kojega je iskrcao žito prodaje radi. U aprilu sledeće godine Perotu je omogućeno da uz povlastice iskrca 23 »kola« sa jedne druge lađe. Mesec dana docnije novi brod mu je dovezao pšenice i ječma, koji je brod mogao bez smetnje da isplovi ako cena ili drugi uslovi ne bi odgovarali. Jednu manju količinu ječma (161 stara) Peroto je na jednom korčulanskom gripu uputio u Split, svom poslovnom prijatelju Donatu Franki, Manfredoncu.⁶⁰ Iako je manfredonska pijaca ponovo postala polazna u katalonskom dovozu žitarica u Dubrovnik, Katalonci ipak nisu zaboravili Siciliju, koja ih je poslovno uzdigla u žitarskoj branši, te su poslednjih godina stoleća ponovo i oni i drugi trgovci dolazili i u manja mesta na velikom otoku, odvozeći hlebno zрно.⁶¹

⁵⁶ HAD, Div. not. LXXVI, 103—3'.

⁵⁷ HAD, Div. not. LXXVIII, 23—3' od 21. IX 1498.

⁵⁸ HAD, Cons. min. XXVI, 189 od 2. V 1499.

⁵⁹ HAD, Div. not. LXXVIII, 139', 147, 163'—4.

⁶⁰ HAD, Cons. min. XXVI, 155' (15. XII 1498), 185' (16. IV 1499), 192' (14. V 1499); Div. not. LXXVIII, 170 (24. V 1499).

⁶¹ B. Hrabak, Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva, 419.

Godine 1500. dovoz zrnaste hrane su od Katalonaca obezbeđivali samo Alojz Belkajer i Peroto. U februaru Alojz je ugovorio dovoz 50 »kola« pšenice do sredine aprila, u mesecu martu je od te količine bila dovezena polovina, a od toga 100 stara je poslato radnicima stonskih solana (po 4 groša kupel). Ugovorena je doprema 800—1000 stara apulijskog oraha koji bi bio iskrčan i na otocima.⁶² U januaru Peroto Torilje dobio je smeštaj za 180 »kola« žita (za četiri meseca besplatan); u februaru je od njega kupljeno 50 »kola« (sa prijemom u martu, po 4 groša kupel), a u novembru iste godine dozvoljeno mu je da žito sa Sicilije dopremi na dva do tri broda sa povlasticama na carini. U februaru i martu Peroto je uzeo pod najam dva lopudska broda da mu iz Manfredonije i Barlete dovezu 100 kola pšenice i dvojica bobaa; prevoz je stajao 20—23 groša od »kola«, a ako bi se presedelo kod utovara, naknada bi bila pola dukata na dan. U to vreme Peroto je bio komisionar Leonarda Sagarige, Katalonca iz Barlete, i prvih dana juna primio je 45 »kola« pšenice po Leonardovom računu, od čega je istovareno u Dubrovniku oko 25 »kola« (s tim da se proda po 4 groša kupel).⁶³

U septembru 1501. Alojz Belkajer u grupi sa još šest plemića uzeo je za 120 (cela grupa za 640) dukata lopudskog pomorca Marina Tomaševa za plovību u Apuliju, tj. u Manfredoniju, Trani i Barletu. Vozarina za žito dovezeno u Dubrovnik iznosila bi dva groša od stara, a ako bi se iskrčavanje odredilo u Kotoru, još dva groša.⁶⁴

Godine 1502. uz Belkajera i Perota javljaju se i neka nova imena Katalonaca među dubrovačkim dovoznicima žitarica. Belkajer je najpre odbijen u zahtevu besplatnog smeštaja, ali mu je ipak kasnije dodeljen jedan magacin kad je istupio kao poverenik Pavla Toloze. Kod jednog uvoza iz Apulije Alojz i njegov brat Gabriel morali su da traže sekvestar brodskog tovara, jer su nastale teškoće u vezi s isplatom vozarine. Osiguranje nekih kapa jednog dubrovačkog majstora za poznata krcališta žitarica u Albaniji (Drač, Pirc, Slanik) moralo je imati veze sa žitom,⁶⁵ koje je verovatno primano u kombinaciji trampe. Peroto Torilje je ne samo dovozio zrnastu hranu u Dubrovnik, nego ju je i izvezio prema tržišnim izgledima na drugim stranama. Iako Opština nije mogla da respektuje takve čisto trgovačke interese, njemu je ipak odobran izvoz pod uslovom da iste količine (do 200 stara) doveze za dva-tri meseca. To se posebno događalo ako je Perotu došlo loše kalabrijsko zrnevlje.⁶⁶ Treći Katalonac koji će se kasnije češće javljati bio je Rafael Labia(n), koji je zbog nedostatka smeštajnog prostora takođe dobio dozvolu da neku svoju pšenicu može izvesti. U Dubrovniku je imao dvojicu poslovnih prijatelja preko kojih je radio.⁶⁷ Juan Franko u grupi od 16 trgovaca (na 50 od 845 dukata) otpratio je po pšenicu na Siciliju jedan šipanski brod od 75

⁶² HAD, Cons. rog. XXVIII, 191 (dovezeno je 1075 stara); Cons. min. XXV, 204, 249.

⁶³ HAD, Cons. min. XXVI, 246' (24. I 1500); XXVII, 30' (10. XI 1500); Cons. rog. XXVIII, 189 (20. II 1500).

⁶⁴ HAD, Div. not. LXXX, 185 od 22. IX 1501.

⁶⁵ HAD, Cons. rog. XXIX, 57 (31. V 1502), 66' (12. VII 1502); Div. canc. XCVI, 48' (22. VIII 1502); Div. not. LXXXII, 3 od 21. X 1502.

⁶⁶ HAD, Cons. min. XXVII, 156, 177'; Cons. rog. XXIX, 76.

⁶⁷ HAD, Cons. min. XXVII, 156, 179'. — Načelno o slobodi izvoza žitarica: B Hrabak, Izvoz žitarica, 515.

»kola«; utovar bi bio, kako u »unutrašnjoj« (od Katanije do Sirakuze i Bendikari), tako i u »spoljašnjoj« Siciliji, sa diferenciranom prevozninom.⁶⁸

U avgustu 1503. Alojz Belkajer i Peroto (svaki sa po 50 dukata) učestvovali su u poslovnom »bloku« od deset uvoznika, koji su uputili jedan lopudski brod (od 70 »kola«) u zapadnu Grčku (od Patraskog zaliva do Dragomesta pa i do Livadostro) za kupovinu i dovoz pšenice, odnosno i ječma, prosa i šišarki, ako ne bi bilo pšenice; žitarice bi bile dopremljene u Dubrovnik po 4—5 groša za star, a šišarke za štavljenje koža u Ankonu po 33 groša za veliki miljar vozarine.⁶⁹ Nekoliko nedelja nakon toga braća Alojz i Gabrijel (tada nastanjen u Zadru) odvojili su 720 dukata za uvoz žitarica iz Abruca. Ako onamo ne bi bilo hlebnog zrna, pomorac (sa Cresa) pošao bi u Apuliju i drugde u državi napuljskog potkralja, a istovar je bio predviđen u Zadru, na Cresu i na Osoru.⁷⁰ Peroto je (u oktobru 1503) sudelovao u novoj »kolumni« od sedam trgovaca (on sa 200 dukata na ukupno 700), koja je angažovala jednu lopudsku karavelu (od 40 »kola« nosivosti) za otočje Trimidi ili i za luke Fortori, Termoli, odakle je trebalo dopremiti žito.⁷¹

Nova imena među Kataloncima žitarima u Dubrovniku bila su braća Leonard i Gabrijel Sagariga. Leonard (inače sa stanom u Barleti) najpre je iskrcao 810 stara, a potom je uzeo na plovidbu karavelu Marina Grgurova sa Šipana za dovoz 100 velikih salmi pšenice i isto toliko ječma. Ukrcavanje je imao da obavi na Siciliji Gabrijel a istovar je bio predviđen u Apuliji i Dalmaciji (uključivši i Split i Hvar), već prema Leonardovom nahođenju. Ukrcavanje je izvršeno u redu, ali je brod na povratku upao u oluju, te je sa broda izbačena veća količina zrnelja da se lađa održi na uzburkanim valovima; oko toga je nastao spor, te su izabrani arbitri. Te godine je, inače, vladala velika potražnja zrnaste hrane, pa je sa Marinom ugovorena ponovljena plovidba u istim pravcima i na isti način.⁷²

Peroto Torilje bio je 1504. godine jedini Katalonac u Dubrovniku koji se bavio žitarskim poslovima. Tada je već nosio naslov španskog konzula. To naimenovanje donelo mu je specifične povlastice. U januaru mu je dozvoljeno da iznese iz grada 70 stara što je ranije prodao, i to bez plaćanja carine, kao što je to nekad učinjeno Juanu Oliveriju, agentu ugarske kraljice. Peroto nije radio samo svojim kapitalom, nego i tuđim parama. Od Rafaela Andrijinog, stanovnika Splita, primio je 300 dukata, te je ovome dodao svojih 200, pa je to dao jednom patrunu iz grada Tranija da sa jednim šipanjcem pođe na Siciliju i dopremi pšenicu. Na istom brodu 400 dukata imao je Baldasare de Đelo, ali po računu Damjana Kapuanija iz Manfredonije. Kad mu je, u septembru 1504, stigao brod sa ječmom sa Sicilije, tražio je odobrenje da ga slobodno izveze, iako je dovoz angažovan po dogovoru sa Opštinom. Opet mu je dozvoljeno da teret uputi u Split, Alvizu Kapelu. Koncesija je za sobom povlačila dovoz 500 stara pšenice ili kaznu od 50 dukata, ako bi prekršio obavezu. Tako se Peroto koristio izuzetnim trgovinskim položajem Dub-

⁶⁸ HAD, Div. not. LXXXI, 163—3' od 4. VII 1502.

⁶⁹ Isto, LXXXII, 185'—6 od 30. VIII 1503.

⁷⁰ Isto, LXXXIII, 4' od 2. X 1503.

⁷¹ HAD, Cons. rog. XXIX, 117' (9. III 1503).

⁷² HAD, Div. not. LXXXII, 112' (24. III 1503), 111'—12 (23. III 1503), 110'—11 (23. III 1503)

rovnika, a nekad je rabio i njegove magacine i kapitale da bi se pretvorio u uvoznika i za dalmatinske gradove, u prvom redu za Split. Jedan korčulanski patrun preneo je na Korčulu 160 stara pšenice, neke daske i palme, što je Perotu došlo sa Sicilije.⁷³

Godine 1505. Peroto je opet bio jedini dovoznik žita u Dubrovnik među Kataloncima. Jedan od činilaca njegovog uspešnog delovanja bile su izvesne povlastice. Jedna od najvažnijih bio je besplatan smeštaj, najpre u magacinima, a potom, zbog velikih dopremljenih količina, u dvorani u staroj opštinskoj palati i sali u kući zvanoj Hercegovina, preko puta Dvora i katedrale. Kad je istekao rok povlastice, Peroto se setio da žito može i izvoziti iz grada. I to mu je, u novembru dozvoljeno. U maju, kad je svuda žito skuplje zbog oskudice, Peroto je najpre dobio dozvolu da izveze 30 stara, navodno, za prehranu svoje šire porodice u Apuliji, a potom mu nije odobreno da u Barletu izveze 200 stara. Tada se kupel popeo na osam i po dinara, te je svako zrno moralo ostati da se cena ne poveća još više.⁷⁴ On je, dakle, preko Dubrovnika, pokušao da za dobre solde prehranjuje ne samo naselja u Dalmaciji, gde su gospari bili manje tvrdi, nego i apulijske gradove, koji su i sami imali dobru bazu da uredi svoje snabdevanje. Odakle je, pak, Peroto te godine uvezio? Jedan njegov ugovor o plovidbi sa jednim korčulanskim patronom pokazuje da je to bila Albanija, zemlja ne naročito kvalitetne ali sigurno jeftine pšenice. Od te isporuke četvrtina je otišla Korčuli, Đovaniju Kapuanu, a ostatak pšenice i ječma Barlećaninu Jeronimu Jakobuciju u Split. Ugovor sa patronom lopudske karavele (od 70 »kola«) napravljen je za dovoz iz Tarenta; tu je izvoz omogućio portulan, a zrno je plaćeno srebrom (krca-lišta Tunis maris i Bjodano).⁷⁵

Dozvole izvoza od strane Dubrovačke opštine bile su druga zaloga uspešnog delovanja Perota Torilje u žitarskoj trgovini. U gradu pod Srđem cene zrnaste hrane namenjene puku bile su dosta depresivne. Apulijski gradovi sa bogatom poljoprivrednom okolinom nisu bili organizovani za gladne periode, te kad bi se ovi javili i u Apuliji, varoši su bile dezorganizovane, pa se skrobna hrana primala po ponuđenoj ceni. Tome se koristio Peroto i početkom 1506. kad je u dva maha dobio slobodu izvoza. U drugom slučaju žito je poticalo iz zapadne Grčke, koje je dovezao najmljniji kapetan na brodu koji je pripadao Perotu.⁷⁶ Dobar trgovac je znao da mora imati i svoja saobraćajna sredstva da ne bi zavisio od drugih i gubio povoljne prilike. U to vreme raniji dovoznik Alojz Belkajer povukao se iz poslovanja u sferu rente. U martu je učestvovao u osiguravanju žitnog tereta dva carigradska Firentinca iz Patraskog zaliva za Dubrovnik.⁷⁷ Treba primetiti da će upravo Firentinci postepeno istisnuti Katalonce iz žitarske trgovine u Jadranu.

Kada relativno mali Dubrovnik nije mogao pružiti dovoljno šanse za puni razmah poslova jednog Torilja, on se počeo koristiti još jednom prednošću Dubrovnika za trgovanje na strani. To je bila dobro uređena i disciplinovana trgovačka mornarica Dubrovčana. Tu je Peroto počeo da

⁷³ HAD, Cons. rog. XXIX, 179' (23. I 1504), 255 (9. IX 1504); Div. not. LXXXIII, 165—166 (14. VIII 1504), 108 (29. III 1504).

⁷⁴ HAD, Cons. rog. XXX, 28, 62, 94, 98', 44', 43.

⁷⁵ HAD, Div. not. LXXXIV, 49' i 139; B. Hrabak, Izvoz žitarica, 95.

⁷⁶ HAD, Cons. rog. XXX, 111, 117'; B. Hrabak, Izvoz žitarica, 95.

⁷⁷ HAD, Div. not. LXXXV, 69—9' od 4. III 1506 (200 dukata).

iznajmljuje brodove za svoje još moćnije poslovne partnere. Jedan od takvih bio je Pavlo Toloza, koji je poslovao u Napulju. Za njega je Peroto uzeo na plovidbu jednu lopudsku karavelu od 45 kola, koja je imala da ceo svoj brodski prostor napuni pšenicom za mnogoljudni grad Napulj. Vozarina je iznosila dva dukata u zlatu od »kola«. Pošto iskrca teret u Napulju, lađa je imala da se ponovo vrati u vrlo prometnu Barletu, i da tu ukrca 14 miljara olova, očigledno prenesene iz Dubrovnika i da to preveze u Kastelo Ređo, odnosno u druge kastele, Kastelo dela Mantia i druge.⁷⁸ Peroto je i u proleće 1508. slao pšenicu dubrovačkim brodovima u Kastela; pre nego što je isplatio vozarinu jednom španskom brodaru, novac je sekvestriran u njegovim rukama kako bi se isplatilo ono što je brodar bio dužan nekom particiju.⁷⁹

Od 1507. godine znatno je popustila i Perotova aktivnost dovoza žita u Dubrovnik. To je početno doba jačeg angažovanja same Dubrovačke opštine u nabavkama jeftinijeg žita iz zemalja sultanovih i njegove prodaje po niskim cenama dubrovačkom stanovništvu. Trgovac koji je išao samo za zaradom u takvim uslovima imao je manje interesa da dovozi u Dubrovnik. I sami žitarski trgovci Dubrovčani svoje masne zarade ostvarivali su isključivo u izvozu izvan Dubrovnika, uskoro čak do Španije. Njih je u tome ograničavala njihova opština. Perota, kao stranca, nije mogla. Patroni su, pak, kad odrade svoju obavezu dovoza žita u Dubrovnik, bili slobodni da prevoze bilo za koga i bilo u kom pravcu. Firentinci će biti u stanju da istisnu Katalonce ne nekom izuzetno boljom organizacijom rada, nego privilegijama koje će uživati od Turaka, dozvolom da izvoze tursko žito.

Perotove nabavke iz Apulije bile su sasvim ograničenih razmera. On je, na primer, u februaru 1509. uzeo na plovidbu jedan dubrovački grip od svega četiri člana posade, da iz Barlete prenese žito u Dubrovnik.⁸⁰ U martu 1511. angažovani brod bio je veći (150 »kola«, sa 25 mornara) za Barletu ili Manfredoniju. U poslu je Peroto bio povezan sa Alojzom Sagarigom i njegovim bratom, koji bi i predali teret; utovar bi iznosio samo četiri dana, te bi žito i ječam krenuli u Napulj.⁸¹ Prevoz za Napulj neko vreme je delimično neutralisao lošu konjunkturu i depresivnu cenu u jadranskim gradovima.

Godine 1512. u Dubrovniku je živeo jedan novi Katalonac koji se rado bavio žitarskom trgovinom. Bio je to Lorens Jajmo, koji je poslovao i za Gabrijela Peresa iz Napulja. Jajmo je za svog napuljskog prijatelja zakupio brodski prostor jedne lopudske nave od 120 kola za plovidbu u Tarent; tu je brodar imao da se javi Peresovim punomoćnicima koji bi mu dali teret na žalü Kastelo Novo di Kalabrija u roku od samo četiri dana. Istovar bi bio u Veneciji u roku od 18 dana, s tim da bi za predsedeli dan dobijao po tri dukata; postojala je mogućnost da se ne bi moglo tovariti. Za taj slučaj pomorac bi dobio 50 dukata i bio bi slobodan.⁸²

⁷⁸ HAD, Div. not. LXXXVII, 28 od 20. XII 1507.

⁷⁹ HAD, Div. canc. CI, 96 od 23. V 1508.

⁸⁰ HAD, Div. not. LXXXVII, 214' od 22. II 1509.

⁸¹ HAD, Div. not. LXXXIX, 65 od 3. III 1511 (30 dukata ako ne utovari zbog smetnji vlasti).

⁸² HAD, Div. not. XC, 131'—2 od 18. XI 1512.

Za ljude koji su išli za najvećim profitima ni Napulj nije bio izgledna prilika. Pravo bogatstvo moglo se, kao nekad davno, postići samo na Istoku. Sirija je poslednjih godina mamelučke vladavine bila često u znaku nereda, bez organizovanog života a time i gladna. To su zapazili vispreni Katalonci, prisutni i u mamelučkim lukama. Zato je Gabrijel Sagariga iskoristio Perotovo prisustvo u Dubrovniku i počeo da mu šalje kontigente pšenice da se na dubrovačke brodove upute u Bejrut; ta je činjenica konstatovana kad je jednom izvršen sekvestar dobara pod ingerencijom Perotovom. Zanimljivo je da količina te isporuke nije bila naročito velika — 20 »kola«. Tu je i sam Peroto imao još sedam »kola« za Bejrut.⁸³

Godine 1514. i 1515. javila se nova ličnost katalanskog žitarskog trgovca, posle pogibije Perotove, koji je ubijen usred Dubrovnika. Bio je Valerije Aleksandri iz Manfredonije. Zajedno sa jednim Bunićem uzeo je na plovidbu jedan grip iz Slanog i jedan iz Zatona za dovoz 22 »kola« pšenice iz Barlete. U januaru 1515. sa Bunićem je opet angažovao jedan zatonski grip za plovidbu u istom pravcu i još jedan lopudski. U maju 1515. jedan grip iz Omble imao je da u Barleti preuzme 10 »kola«, pošto bi se javio Jakomu Stopi, Valerijevom poslovnom prijatelju. Slično je učinio u januaru 1514. kad je jedan grip od 20 »kola« preuzimao teret u Manfredoniji od njegovih rođaka. Inicijative je nesumnjivo bilo dovoljno, ali nažalost reč je bila o malim količinama, jer je svih šest gripova dovuklo zrnavlja ispod 100 »kola«.⁸⁴

Privredne 1513—14. godine Alojz Sagariga posao je jednog lopudskog pomorca na Kipar da mu doveze ječma. To bi značilo da se ne samo kod dovoza u izvozu nego i kod uvoza žitarica horizont naglo raširio.⁸⁵ Nažalost to nije pomoglo Kataloncima da se kao žitari održe i u Dubrovniku.

Posle 1515. godine sve do kraja posmatranog perioda Katalonci se više ne javljaju u žitarstvu Dubrovnika. Svoje mogućnosti su iscrpli i pred sve jačom opštinskom privredom u smislu obezbeđenja zrnaste hrane bili su slabi, bez posebnih povlastica koje ne bi dobijali od te iste opštine. Uostalom, i njihova domovina je uskoro ušla u veliki vrtlog novčane privrede, izazvan dovozom velike količine srebra, te se ta pojava, bar na samom početku mogla iskoristiti za monetarne spekulacije, kojima se Katalonci dotad nisu bavili, mađa ih je bilo u gotovo svim mediteranskim zemljama.

II. Prisutnost Katalonaca u snabdevanju Dubrovnika solju

Proizvodnja soli i promet solju spadaju u prvu značajniju (ne lokalnu, nego regionalnu) privrednu delatnost gradskih naselja na jadranskom i jonskom primorju. Potrebe oblasti u unutrašnjosti Balakanskog poluostrva za solju bile su stalno velike, tako da se potrošnja (naročito za preradu i konzerviranje stočnih proizvoda) nije mogla zadovoljiti proizvodnjom, nego se so na izvesne trgove dopremala sa strane, u prvo

⁸³ HAD, Div. canc. CIV, 150 od 24. VIII 1513.

⁸⁴ HAD, Div. not. XCI, 103', 209'; XCII, 3', 16', 17, 56.

⁸⁵ B. Hrabak. Izvoz žitarica, 131.

vreme sa juga (Valona, Krf, Drač), a kasnije i sa severa (dalmatinski gradovi i ostrva). Trgovina solju bila je jedna od retkih grana privređivanja, u koju se se državne vlasti neprestano uplitale od najstarijih vremena svojom kontrolom i donošenjem raznih propisa.¹ Verovatno je još od vremena srpskog vladara Stevana Nemanje došlo do ograničenja prodaje soli na području između Neretve i Bojane na četiri mesta, među kojima i u Dubrovniku.² Samim ustanovljenjem ovog ograničenja pomenuta mesta postala su privlačnija za strane trgovce nego ostala u istoj regiji.

Prva kupovina soli od Katalonaca zabeležena je u julu 1389; sa broda preuzet je teret po 25 dukata za centenar.³ Na sličan način kupljena je so od Katalonaca sa broda 19. marta 1421, a zatim tačno dva meseca kasnije (i meseca oktobra) i to po 13 dukata pomenuta mera. Kao i kod dovoza žita, uvoznici su bili povlašćeni pri osiguravanju smeštajnog prostora ukoliko bi želeli da sami so prodaju, a pri izlasku iz luke sa neprodatim delom ne bi plaćali carinu, nego samo za ono što bi prodali.⁴ Znatno snižena cena pokazuje da su proizvodni kapaciteti u jadranskom basenu bili znatno prošireni.

U navedenim podacima nije rečeno odakle je poticala pomenuta so. Neki Katalonac imao je soli na brodu pred Lokrumom koja je proizvedena u Damieti (na ušću istočnog rukavca Nila); predstavnici službe soli u Dubrovniku trebalo je da ponude Kataloncu otkupnu cenu i da sačekaju pola dana da se ovaj odluči i odgovori.⁵

Karakteristično je da je so dopremljena sa tako velike udaljenosti. Ta bi okolnost potvrđivala da su Katalonci slabo stajali na proizvodnim mestima u jadransko-jonskom prostoru, gde je tada već bilo dosta solana. One su imale svoje međusobne odnose konkurencije u koje Katalonci kao trgovci sa strane nisu mogli ući. Na primer solni trg u Draču imao je konkurente u susednoj Valoni i u prekomorskom Brindiziju. U Albaniji su se dobro učvrstili u preuzimanju soli Jevreji, tako da tu ni Italijana nije bilo. Dovozom valonske soli bavio se dubrovački apotekar Đovani Salimbene kao punomoćnik Katalonca Nikolaua Satre. Kupci soli na arbanaškim trgovinama bili su i izvesni Katalonci uz neke Firentince i Ankonjane. Bilo je i Katalonaca koji su iz Albanije prevozili so kao što su prevozili i žito.⁶

Nikolau Satra bio je jedini Katalonac koji se navodi po imenu u prvih pola stoleća od pojave prvog Katalonca sa solju u Dubrovniku. U avgustu 1436. njegova so je dovučena iz Valone. Dubrovačka opština primila je taj teret i jedino mu je naplatila prevoz do neretvanske gabele, gde ju je trebalo prodati.⁷

¹ B. Hrabak, Trgovina arbanaškom i krfskom solju XIII, XIV i XV stoljeća Balcanica III, Beograd 1972, 238.

² M. Gecić, Dubrovačka trgovina solju u XIV veku, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu III (1955), 95, 125.

³ M. J. Dinić, Odluke veća Dubrovačke Republike, knj. II, Beograd 1964, 557 (Malo vijeće, 8. VII 1389); M. Gecić, n.n., 113; HAD, Div. canc. XV, 2.

⁴ HAD, Cons. min. II, 183' (19. III 1421). 193' (19. V 1421), 222 (24. X 1421). — Uzgred i M. Spremić, n.d., 156.

⁵ HAD, Cons. min. II, 44 od 15. II 1419.

⁶ B. Hrabak, Trgovina arbanaškom i krfskom solju, 248—9, 268; M. Gecić, n. n., 149, 116.

⁷ HAD, Cons. rog. VI, 71' od 8. VIII 1436.

Tek iza sredine stolecā Katalonci su poĉeli dopremati u Dubrovnik i so sa Ponenta, moŹda upravo sa svojih Balearskih otoka (Ibica). Sredinom jula 1455, naime, neki Juan Kornules iz Barselone ponudio je 186 modija soli po niskoj ceni od 12 dukata za centenar (100 modija).⁸

Kao i Źito, tek posljednjih godina XV stolecā ponovo je so ušla na listu prometa katalonskih trgovaca u Dubrovniku. U septembru 1497. komisionar Dubrovaĉke opštine ugovorio je u Barleti sa Alojzom Belkajerom isporuku 100 tarentskih salmi po ceni od 3,75 dukata od »kola« soli, ukrcana na male laĉice. Opština je bila zainteresovana da zakljuĉi posao za novih 350 »kola«⁹ U maju 1499. Perotu je Dubrovaĉka opština otkupila so koja mu je preostala sa broda gde je prodavana, i to po samo 10 dukata za centenar. U decembru iste godine Perotu su ponovo stigli neki grip i još jedan brod drugog tipa sa solju, što je Opština takoĉer kupila, po vrlo niskoj ceni od 9 dukata i plaćanja vozarine.¹⁰ Primetna je opšta tendencija pada cene soli, tako da je za 110 godina ona pri prodaji Opštini od strane Katalana pala za 66%, tj. na jednu trećinu.

Sredinom maja 1508. Opština je od Lorensa Katalonca preuzela so dovezenu sa jonskog ostrva Zakintos (Zante), i to po osam dukata za centenar, s tim što je Lorens bio duŹan da teret iskrca u Stonu, s obzirom na to da je so bila namjenjena prodaji u Neretvi. U avgustu 1509. otkupljena je i so Perota Torilje što mu je stigla na dve dubrovaĉke laĉice po ceni od šest i po dukata centenar, jer je odbio da so proda jeftinije.¹¹

ZapaŹa se da Katalonci u jadranskom basenu nisu pokazivali veću inicijativu u sferi prodaje soli, mada su se sa njom dosta rano pojavili u Dubrovniku, još pre sredine XIV veka. Razloge za veću ravnodušnost u toj trgovinskoj robi treba pripisati suviše jakim pozicijama Mleĉana, koji su monopolisali prodaju soli sa severnog dela a potom i iz Albanije pa i iz Brindizija, za koji su grad pokazivali posebno interesovanje. Ako su za dovoz Źita gradili i svoje brodove, za so nisu ne samo zbog relativno malih koliĉina koje su donosili nego i zato što je prevoz i trgovina solju bila sezonskog karaktera, tj. obavljala se samo leti, tako da su laĉe solarice najveći deo godine bile u skloništima. Pored toga, ni stalni pad cene nije predstavljao privlaĉan momenat. Na tu trenutaĉnu teŹnju, pored nesumnjivo sve veće proizvodnje, uticala je upravo intervencija vlasti pri kupoprodaji soli kod gotovo svih administracija u Jadranu.

III. Katalonci u dubrovaĉkom prometu proizvodima rudarstva

Šira domovina Katalonaca — Aragon i Kastilija — nisu zemlje siromašne rudama obojenih metala koji su na kraju srednjeg veka predstavljali glavne predmete trgovaĉkih transakcija. Zato uplitanje Katalonaca u promet metala iz balkanskih zemalja i iz Ugarske nije nastalo da bi se obezbedila sirovinaska baza Katalonije za predmete od metala odnosno za iskivanje novca, nego da se proizvodi rudarstva unosno plasiraju na trećim (arapskim) trŹištima kao i da srebro upotrebe u monetarnim spekulacijama.

⁸ HAD, Cons. min. XIV, 33 od 17. VII 1455.

⁹ HAD, Cons. min. XXVII, 129 od 25. IX 1497.

¹⁰ HAD, Cons. min. XXVI, 194' (22. V 1499), 236 (7. XII 1499).

¹¹ HAD, Cons. min. XXIX, 253' od 13. V 1508; XXX, 29 od 18. VIII 1509.—

Prva vest o prisutnosti Katalonaca u trgovini metalima odnosi se na Ugarsku još u prvoj polovini XIV stoleća. Barselonjanin Berlingver vodio je 1341. godine trgovačko društvo u Ugarskoj sa Đurom Sav. Pucićem. Poslovni kapital je obezbeđivao Katalonac, a Dubrovčanin je ulagao rad; kompanija je uvozila tkanine a izvozila srebro i vosak. Godine 1379. neki poslovni agent Luke Bunića na Siciliji prodao je veliku količinu (za 1712 dukata) olova i srebra dvojici brodovlasnika iz Barselone.¹

I sama Dubrovačka opština predavala je pojedinim Kataloncima olovo da bi ga izvezli na Siciliju. Tako je bilo u decembru 1408, kad je dato 14 miljara po ceni od 12 dukata za miljar; kupac je bio oslobođen carine i drugih taksa.²

Srebro je bila roba u koju su obično ulagali novac dobijen od vune koju bi dovezli iz zavičaja. Bernartu Gvaskvalu je (u martu 1428) dozvoljeno da »ritrakt« od vune investira u srebro, s tim što bi platio carinu na srebro.³ Katalonci su dolazili do »dubrovačkog« srebra i u Veneciji, koja je bila najveći trg srebra, jer se ono tamo slivalo iz nemačkih zemalja (i iz Češke), iz Ugarske (Transilvanije) i iz balkanskih zemalja preko Dubrovnika. To su znali i predstavnici firme Takini — Maneli (Tacchini — Mannelli), koji su radili (1429) i na tržištima Barselone.⁴

Ponekad su se aktivni Katalonci uključivali i u razmenu balkanskog srebra u Dubrovniku za sicilijansku pšenicu. Kad su se (1436) Nikolau Satra i Đovani Salimbene obavezali Dubrovačkoj opštini da će uz određene povlastice dopremiti hlebno zrno, poslovni kapital su obezbedili na taj način što je Salimbene uzeo na kredit srebra za 824 dukata od nekog Stijepa, dubrovačkog iskivača zlata, i što je od nekih drugih finansijera primio poslovnu pozajmicu za daljih 200 dukata. U to vreme Katalonci u Dubrovniku rado su ne samo kupovali sirovo srebro nego su primali u svojim zalagaonicama srebrninu, čak i za male iznose. Juan Brul je, primerice, 1436. tražio da se obavi sekvestar prstenja i drugog, što je sve zajedno težilo vrlo malo.⁵

Neki Dubrovčanin je 1453. uveravao poznatog dubrovačkog Katalonca Juana Spartera da se izvozom srebra u napuljsku kovnicu može postići »dosta koristi«. Katalonci su ponekad izvozili metala i bez dubrovačkog posredništva. Olovo je, na primer, činilo glavni teret nekog broda natovarenog 1459. godine u Herceg-Novom. Iste godine neki Ranbolt Vahter primio je od hercega Stjepana olova na ime duga.⁷ I u martu 1463. neki Katalonac iz grada Trani ukrcao je u Herceg-Novom neko olovo.⁸ Katalonac Gofredo Peletrino raspolagao je (1460) srebrninom za dve libre i 10 unči.⁹ On je (1459) kupio u Dubrovniku i 300 libara lapis lazulija iz

¹ I. Manken, Dubrovački patricijat u XIV veku, Beograd 1960, 368, 153.

² HAD, Reform. XXXIII, 76' od 8. XII 1408.

³ HAD, Cons. min. IV, 148' od 17. III 1428.

⁴ M. del Treppo, I mercanti catalani e l'espansione della corona aragonesa nel secolo XV, Napoli 1968, 196, 197, 193.

⁵ B. Hrabak, »Dubrovačko« srebro u Italiji i Kataloniji u XIV, XV i XVI veku, Istorijski glasnik br. 1—2/1980, 61.

⁶ M. Spremić, n. d., 164

⁷ S. Ćirković, Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba. Beograd 1964, 140.

⁸ B. Hrabak, Prošlost Pljevlja po dubrovačkim dokumentima do početka XVII stoleća, Istorijski zapisi br. 1—2/1955, 24 (i vinske vaze za tog poznatog Andriju Gulielma).

⁹ B. Hrabak, »Dubrovačko« srebro, 61. — Vidi i: J. Tadić, Istorija Dubrovnika do polovine XV veka, Istorijski časopis XVIII, Beograd 1971, 38.

Bosne (po 10 dukata centenar).¹⁰ Naredne godine nabavio je tri miljara auripigmenta (po 37,5 dukata miljar).¹¹ Izuzetno su u Dubrovniku uzimali i gvožđe,¹² verovatno dovezao sa Rijeke.

Duže vremena posle 1460. godine Katalonci se nisu javljali ni u trgovini metalima. Godine 1500. oni tu obnavljaju svoju delatnost, odvozeći olovo i srebro kako u Apuliju i Veneciju, tako i u istočne arapske zemlje.

Godine 1500—1503. jedan Katalonac i jedan drugi iz Valensije izvezli su manje količine (do 16 miljara) olova u Veneciju.¹³ Alojz Belkajer prodao je (1503) u nekom poslu 57 i po libara srebra u 27 komada¹⁴ (oko 20 i po kilograma). I za Perota Torilje dubrovački zlatari su skupljali srebro da bi mu pravili srebrne bokale.¹⁵ Peroto je u Barletu izvezio olovo; u maju 1509. poklonjena mu je carina na 10 miljara, jer je položio zakletvu da je kontingent bio namenjen potrebama kraljevskog dvora.¹⁶ U maju sledeće godine Fransis Dala nabavio je za izvoz 40 velikih miljara mekog olova¹⁷ (14,3 tona). U to vreme i Katalonci u Dubrovniku, konkretno Alojz Belkajer šalju komade srebra u Apuliju za nabavku ulja i druge vrste hrane. Srebro u režiji Katalonaca ređe je išlo direktno u Kataloniju (obično u trampu za vunu, u samoj Kataloniji, nego su katalonski trgovci to »dubrovačko« srebro raznosili po sredozemnim lukama u kojima su poslovali, donoseći ga samo delimično u Barselonu.¹⁸

Poseban slučaj izvoza metala predstavljaju kontingenti Katalonaca upućivani u Aleksandriju. Egipat je zemlja siromašna rudama, te su svi metali uvek bili mnogo traženi na tržištima ove velike zemlje. Dovoz iz Evrope ni izdaleka nije odgovarao potražnji — (a) jer je proizvoda rudarstva bilo malo u Italiji, glavnoj zemlji izvoznici u Egipat i Siriju; (b) jer je katolička crkva zabranjivala prodaju nekih metala »nevernicima« da ne bi takvim snabdevanjem vojnički ojačali. Katalonski trgovci susreli su se sa metalima iz Dubrovnika još na Siciliji tokom XIV veka, kada je tamo srebro stizalo u značajnijim količinama kao platežno sredstvo pri kupovini skrobne hrane. Nema podataka da li su Katalonci to srebro kupovali da bi ga izvezili u Aleksandriju, gde su rano bili prisutni. Nisu bili uključeni ni u direktan izvoz metala u Egipat i Siriju iz Dubrovnika, koji je u Egipat počeo još sredinom XIV stoleća a u Siriju od 1377. godine. U taj eksport neposredno iz Dubrovnika. Katalonci su se uključili tek početkom XVI veka. U pošiljkama mekog olova i glete pored Perota Torilje učestvovali su i Fransisko Dala i Juan Paljas. Peroto je koncem maja 1510. sam otpravio jedan lopudski brod (od 500 buradi nosivosti) s tovarom olova i glete preko luke Santo Kataldo (kraj Leče). On je 1510. jednom

¹⁰ B. *Hrabak*, Dubrovački ili bosanski azur, Glasnik Zemaljskog muzeja n. s. IX, Sarajevo 1954, 39—40.

¹¹ HAD, Div. canc. LXIX, 72—2'; M. Spremić, n. d., 169.

¹² HAD, Cons. min. XVII, 197 od 8. XII 1468.

¹³ B. *Hrabak*, Prodaja proizvoda bosanskog rudarstva u Veneciji i Mlečanima u Dalmaciji, Godišnjak Istorijskog društva BiH XXI—XXVII, Sarajevo 1976, 69.

¹⁴ B. *Hrabak*, Plemeniti metali iz Bosne u vreme osmanlijske vlasti, Godišnjak Istorijskog društva BiH XXVIII—XXX, Sarajevo 1979, 83.

¹⁵ HAD, Mob. XIX, 202' od 15. XII 1505.

¹⁶ HAD, Cons. min. XXX, 52' od 21. V 1509.

¹⁷ HAD, Deb. LXVIII, 4 od 27. V 1510.

¹⁸ B. *Hrabak*, »Dubrovačko« srebro, 73, 74. Vidi i: J. Tadić, Istorija Dubrovnika o. c., 38.

dubrovačkom lađom poslao bratu Fransisku, pored ulja iz Barija, 1141 libri koralja i 118 buradi glete, te je dan oveci komad srebra (od 7 libri i 3 unče).¹⁹

Za Perota Torilje neki su dubrovački bačvari izrađivali posebnu burad za transport glete u Aleksandriju.²⁰ Sirijska luka Bejrut ušla je u sferu Perotove trgovine tek 1510. On je tada u tom pravcu izvezio olova, glete i stipse.²¹ Peroto i njegov kompanjon Marin Ni. Lukarević počeli su 1511—12. slati u Aleksandriju i srebro i koralje. Prema jednom aktu Perotove udovice, uz ta dva skupa artikla i dalje je upućivana i jeftina gleta. Za unovčenu vrednost trebalo je kupiti bibera i potom ga odvesti u Francusku. Količine nisu bile male, jer je samo začina zinziberibeledi, koji nije sačinjavao glavni deo tereta, bilo za 1430 i po rotula. Izvoz srebra i koralja bio je zastupljen i u poslovima konzula u Aleksandriji Filipa de Pereta. Koralji i srebro upotrebljavani su preko njega za isplatu dugova. Dubrovačka vlada je srebrom pokrivala porudžbine začina i kad je u Aleksandriji dobila vicekonzula iz redova svoje vlastele; preko njega su namirivane i obaveze u srebru mamelučkom sultanu i aleksandrijskom admiralu.²² Ne treba posebno naglašavati da su darovi za Kairo izrađivani od srebra.²³

IV. Koralji sa dubrovačkog otočja u trgovini Katalonaca

Proizvodi koje su Katalonci odvozili iz Dubrovnika nisu bili dubrovačke provenijencije. Izuzetak su predstavljali samo koralji koji su vadeni u vodama oko ostrva Lastova i Koločepa. Treba odmah reći da su u trgovini koraljima Katalonci i inače zauzimali istaknuto mesto, značajnije nego u drugim poslovnim granama.

Prvi čovek rodom iz Katalonije koji se prihvatio prometa tim artiklom, pomalo bizarnim, bio je Jevrejin Astruk Jak. Bonaventura, koji se naselio u Padovi. Zajedno sa Simonom Majerom iz Provanse, nastanjenim u Trevizu, kupio je od jednog Gundulića 631 libru koralja za 277,75 dukata.¹ Simon Jevrejin, Provansalac, verovatno upravo gore pomenuti Majer, koji je 1405. stanovao u apulijskom mestu Leče, preuzeo je nekih 24 libara koralja što je Simon Jevrejin prodao Mandelu, Jevrejinu Kataloncu iz Leče za 82 dukata.² Uplitanje katalonskih i provansalskih Jevreja u Italiji u ovu trgovačku branšu je ne samo karakteristično nego nije ni slučajno.

¹⁹ B. Hrabak, Poslovanje Katalonaca iz Dubrovnika sa Aleksandrijom i Sirijom (XV—XVI vek), Pomorski zbornik XVI, 342. Juan Paljas je 10 miljara mekog bosanskog olova za Aleksandriju platio u martu 1510. po 7 i po dukata miljar (HAD, Mob. XXIII, 34' at od 17. III 1510).

²⁰ HAD, Div. canc. CII, 62' od 5. V 1510.

²¹ B. Hrabak, Metali i otopine iz Bosne i Srbije na tržištima arapskih zemalja (XIV—XV v.), Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu XIII (1977), 56.

²² Isto, 52; B. Hrabak, Konzularna služba Dubrovčana u Aleksandriji u XVI i XVII stoljeću, Historijski zbornik XXXI—XXXII, Zagreb 1979, 220.

²³ HAD, Cons. rog. XXXIII, 169' od 24. V 1515. — Bio je španski konzul u Aleksandriji i 1521 (B. Hrabak, Konzularna služba, 226).

¹ I. Manken, Dubrovački patricijat, 276.

² HAD, Div. not. XI, 116 od 6. VI 1405.

Dubrovački Katalonci kupovali su koralje od nakupaca sa Koločepa. Godine 1405. Gabriel Kastanjer sa Majorke i Juan Kolonjer iz Valensije primili su od nekog Ruska Radovog sa Koločepa 80 libara po ceni od četvrt dukata (po 30 groša, mada je kurs bio već 34) za libru; drugih 80 libara Gabriel je kupio od nekog drugog Kolopečljanina. Ta dvojica su i sledeće godine od Ruska kupovali koralje preko Petra Riere iz Katalonije; u tim poslovima bio je prisutan i Mikele Gambar iz Katanije,³ možda takođe Katalonac.

Koralji su se u dubrovačkim vodama vadili još u XIV stoleću. Na stalno povećanje proizvodnje možda bi upućivalo smanjivanje cene sve do poslednje godine stoleća. Tako jedna libra koralja stajala je (u dinarima): 1368 8,7—12, 1373 8,8—9,5. 1383 7,5—9, 1386 8,4—9, 1387 7,5—9,3. 1391 7,8—8, 1399 — 13,2 dinara. Pomoćnik pri lovu imao je 1,5 do 2,3 dinara dnevno i hranu.⁴

Dvadesetih i tridesetih godina XV veka Bernart Gvaskval se čak specijalizirao u podsticanju ribara za takav lov i za otkupljivanje njihove lovine (1422—31). Sa ribarima je bio načinjen sporazum da u toku letnjih meseci love samo za Bernarta, pri čemu bi im se davala akontacija za pokrivanje elementarnih troškova (s otkupnom cenom od oko 18 dukata za sto libri koralja i uz 10% kala) ili bi im se davala mesečna plata od dukata po jednoj barci. Ponekad bi sa ribarima u plićine gore pomenutih otoka išao i Bernartov čovek, Katalonac Fransisko. Ukoliko bi ribar išao sam, ne bi imao prava da odabire veća i lepša zrna, nego je predavao celokupni ulov. Pojedine ugovorene partije prelazile su vrednost od 100 dukata.⁵ Gvaskval je korale sa Roda slao u Bejrut, Damask, Aleksandriju i druge na Levant preko svog poverenika Barselonjanina Juana Ferera pokojnog Berengera. Prethodno je Bernart zaključio trgovačko društvo o kupoprodaji koralja sa dubrovačkim patricijem Andrijom Volčevićem (1422). Agent je bio dužan da za novac dobijen od prodaje nabavi robu karakterističnu na istočne zemlje, a imao je prava na četvrtinu dobiti.⁶ U junu 1428. Bernart je sa jednim lovcem koralja sa Lapada zaključio ugovor da preko tri letnja meseca lovi koralje za njega, a on mu je obezbeđivao akontaciju po dva dukata mesečno,⁷ što znači da se cena rada zbog povećane potražnje koralja, povećala. Čak je i Bernartova služavka za neizmirenu platu nametnula sekvestar jednog sanduka Bernartovih koralja (1436), što je zajedno sa drugim stvarima imao da primi Bernartov naslednik.⁸

Pomenuti Barcelonjanin Juan Ferer poslovao je i kao samostalni privrednik. U septembru 1423. osnovao je kompaniju sa Jevrejnom iz Tranija Jichakom Durante, s kojim je solidarno primio obavezu prema Jevrejnu Avrahamu Salamonovom da mu u toku narednog februara isplate 80 primljenih dukata i koristi od te svote; Avraham se sam ili kao posrednik bavio obradom koralja (bušenje i glačanje), ali je bio prinuđen

³ HAD, Div. not. XI, 162' od 9. VI 1406.

⁴ V. *Vinaver*, Prilozi istoriji plemenitih metala, cena i nadnica, srednjovekovni Dubrovnik, Istorijski glasnik br. 1—2/1960, 63 i 70.

⁵ B. *Hrabak*, Poslovanje Katalonaca, 343.

⁶ B. *Krekić*, Dubrovnik (Raduse) et le Levant au Moyen âge, Paris-La Haye 1961, p. 294, n° 790 od 29. IV 1431.

⁷ HAD, Div. not. XV, 226' od 3. VI 1428.

⁸ B. *Hrabak*, Poslovanje Katalonaca, 343.

da svoj kapital investira u nabavljanje prirodnog koralja preko ljudi koji su održavali kontakt sa Dubrovnikom. Za doterane koralje on bi primao nagradu dva meseca po predaji robe.⁹

Oko 1430. i drugi Katalonci su dolazili u Dubrovnik da bi se prevažodno posvetili kupoprodaji koralja.¹⁰ U junu 1430. nekim ortacima Kataloncima koji su došli iz Apulije omogućeno je da uđu u dubrovačku luku, kako bi se posvetili prikupljanju koralja.¹¹ Od sredine 30-tih godina prestalo je angažovanje Katalonaca u promet koraljima. Ono je obnovljeno tek krajem prve decenije XVI veka.

Počevši od 1509. do 1510. godine dubrovački Katalonci Peroto Torilje i Juan Paljas veoma su razvili lov na koralje oko Lastova i Koločepa. Među koločepskim ribarima nalazio se i jedan Korčulanin. Lovina Koločepljana bila je lošija nego Lastovaca, te su pri predaji robe morali pokazati razinu Lastovaca. Lov je trajao tri do četiri meseca i završavan je u dane sv. Mihaila septembarskog. Ugovori sa tragačima podmorskog ukrasa pokazuju sledeću dinamiku: 1509. godine — jedan, 1510. — 14, 1511. — 14, 1512. — 5, 1513. — jedan. Cena je najpre ostala ista (18 dukata za 100 libara), ali je kalo smanjen na 8% predate količine, što bi značilo da su ribari već imali veće iskustvo; godine 1511, cena se popela na 21 dukat, svakako zbog povećane potražnje. Lovina se predavala koncem septembra, ali nekad i ranije.¹²

Da bi onemogućili podizanje otkupne cene i da bi prikladnije uređili upućivanje zrnevlja na Levant, Peroto Torilje i Paljas udružili su se i sami predložili povećanje cene pri prijemu koralja na 21 dukat. Ako su tako olako povećali cenu za šestinu ranije vrednosti, znači da su tokom 1509—1511. godine ubirali vanredno unosan dohodak. Kasnije su se i neki drugi Katalonci ubacivali u tu poslovnu branšu, kao Luis Andres Sostarino (u junu 1512), plaćajući ribarima po staroj ceni od 18 dukata centenar. Kompanija za lov i prodaju koralja između Perota i Paljasa registrovala je osnivački sporazum 26. novembra 1510. Predaja zrnevlja zaključivala bi se o Mitrovdanu. Obe strane bi robu dobijale od raznih lica, ali bi se preuzeta količina delila u daljoj trgovini popola; pošto se zaključijem prijem, nijedna strana nije mogla odvojeno preuzimati nove isporuke ni od svojih poslovnih prijatelja. Peroto, čiji se brat Fransisko nalazio u Aleksandriji, prihvatio je obavezu da neće separatno ekspedovati koralje u Aleksandriju ili na bilo koju drugu stranu. U slučaju prekršaja sporazuma i podvale, obe strane su se dogovorile da će u tom slučaju preko notara Danijela uplatiti oštećenoj strani 200 dukata. Dodatna klauzula od 6. septembra 1511. predviđala je da bi količine zrnevlja koje bi se preuzimale od plemića Marina Nik. Lukarevića, očigledno njihovog snabdevača ili poverenika, popola delile između ortaka. Neka novčana nagodba, a možda i kraj zajedničkog poslovanja između Perota i Paljasa, službeno je notirana 24. aprila 1512. Sa jednim koločepskim ribarom posao je okončan 1. septembra 1513, već posle Perotove pogibije (marta — aprila 1513). Posednju količinu Perotovih koralja za Aleksandriju od 660 libara

⁹ HAD, Div. not. XIV, 26' od 4. IX 1423.

¹⁰ B. Hrabak, Nastojanje Dubrovnika oko potiskivanja katalonskih i sicilijanskih gusara do sredine XV stoljeća, Pomorski zbornik XIV, Rijeka 1976, 383.

¹¹ HAD, Cons. rog. IV, 195 od 15. VII 1430.

¹² B. Hrabak, Poslovanje Katalonaca, 347.

preuzeo je da ekspeduje njegov nekadašnji kampanjon Juan Paljas u decembru 1513, i to tako što je robu na brod Danijela Rastića ukrcao jedan Katalan, s nalogom da se isporuči Perotovom bratu Fransisku.¹³

Svođenje računa između Perota i Marina N. Lukarevića (29. septembra 1512) dopunjava analizirane elemente. Njih dvojica su kupovinu koralja i srebra kombinovali sa dovozom i prodajom tkanina, pre svega iz Engleske, koje je uz polovinu zarade unovčavao Peroto, što bi značilo da su kupovane Lukarevićevim kapitalom. Kod tkanina je u trgovačkom društvu pretežniji deo padao na dubrovačkog patricija, a kod slanja u Aleksandriju na katalonskog trgovca i konzula. Poslednja obračunska količina engleskih debelih karizeja iznosila je 171 trubu, a vredela je 1363 i po dukata. Peroto je prodao i londonskog sukna za 180 dukata, te još neke vunene tkanine. Obojica su bili udeoni vlasnici nave koja je obavljala plovidbu u Aleksandriju, mada su neke partije robe u veliko levantsko pristanište slate i na drugim brodovima. Tom zajedničkom lađom upravljao je neki Boško, i tu je Lukarevićev udeo od četiri karata (verovatno šestina broda) iznosio 119 dukata. S obzirom na to da je tu isplatu imao izvršiti Peroto, treba zaključiti da je on preuzeo Lukarevićeve akcije na brodu. Boško je imao isplatiti i nekih 40 dukata što mu je Lukarević pozajmio, ali opet preko Perota, što bi značilo da je postavljeni kapetan već bio u Perotovoj službi. Koralji i srebro iz poslednjeg upućivanja u Aleksandriju prodati su za 300 dukata. Slanje je obavio Peroto Antonu Navari navom Sparlantom. Poslednja inventarisana visina zajedničkih poslovanja iznosila je zavidnu svotu od 2247 i po dukata.¹⁴

Sekvestri tokom 1513. godine, nastali kao posledica Perotove smrti, pokazuju ljude s kojima je pokojnik intenzivnije trgovao koraljima i ostalim artiklima. To su bili: Pavlo Tolosa preko punomoćnika Fransiska Dale,¹⁵ nobil Vladislav Ju. Sorkočević (dva sanduka koralja i tri bale sa 11 truba tkanina 1167 kantara potaše), Gabrijel Sagariga preko punomoćnika Fransiska Dale (koralji, potaša, svila),¹⁶ Juan Paljas za sebe i za Alojza Sagarigu (badem, koralji)¹⁷ ili i samo za sebe (koralji),¹⁸ Pavlo Tolosa, Alojz i Gabrijel Sagariga preko punomoćnika Fransiska Dale, sa zaplenom dobara u rukama Batiste Jer. Buće (potaša, tkanine, koralji i druga roba).¹⁹

Posle obračuna od 29. septembra 1512. Peroto je nastavio da posluje sa Marinom N. Lukarevićem. Ovaj je umro nekoliko nedelja posle Perotove pogibije, te se njegov naslednik i komisionar testamenta Petar Jun Sorkočević takođe morao raskontavati sa Perotovom ostavštinom. Stari kompanjoni su nastavili da šalju robu u Aleksandriju Fransisu Toriljeu. Ipak, izvučene su i neke stare hartije koje se nisu potezale za vreme Perotova života. Jedan tovarni list, načinjen u Bariju 20. jula 1510, odnosio se na 25 buradi ulja, što je ukrcao na navi Tomaša Ruskova. Tu je bila i polica utovara u Dubrovniku od 1. jula iste godine na istoj lađi a

¹³ Isto, 343—49.

¹⁴ HAD, Div. canc. CIV, 11' od 29. IX 1512.

¹⁵ HAD, Mob. XXVI, 202'—3; Sent. canc. LXXV, 299—9'.

¹⁶ HAD, Div. not. CIV, 156.

¹⁷ HAD, Mob. XXVI, 203'; Sent. canc. LXXVI, 16'—17 od 25. II 1514 (25. vreća badema).

¹⁸ HAD, Div. canc. CIV, 215—5' (poslato Fransisku Toriljeu).

¹⁹ HAD, Div. canc. CIV, 156 od 24. VIII 1513.

odnosila se na 100 barila glete (olovni oksid) i na jedan komad srebra (od dve libre i tri unče) i na grupe cekina i drugog novca. Jedan drugi tovarni list u Dubrovniku od 19. septembra 1510. odnosio se na 118 barila glete i 1141 libara koralja (408,5 kg) u dva sanduka. Iz Aleksandrije su na ruke Alojza Sagarige u Apuliji slati proizvodi Levanta, pre svega 1238 rotula aleksandrijske mere bibera navom Petra Marinova. Jedan deo kupljene robe iz Aleksandrije upućen je u Francusku (kako je o tome svedočilo Fransisovo pismo od 22. februara 1513), i račun o tome držao je Anton Navara. Ta aromata je poslata Leonardu Sagarigi na lađici biskupa od Truvolje (?), kojom je upravljao Adam Randomij iz Marseja. Pored začina prevožena je »mena«, tj. mala morska usoljena riba koja je služila kao hrana gradskoj sirotinji (za 1430 i po rotula).²⁰

Juan Paljas nastavio je poslove oko koralja, ali ne onako intenzivno kao pređašnjih godina sa Perotom. Jedan ugovor s nekim koločepskim ribarom zaključio je 1516. već 21. jula u punoj sezoni. Nedostatak koralja osetio se u katalonskoj trgovini i narednih godina. Zbog toga se jedan Mesinjanin (verovatno takođe Katalonac), naseljen u Dubrovniku, udružio s jednim Venecijancem pa je sredinom oktobra 1521. otkupio zrnevlje od dvojice lastovskih ribara po ceni od 20 dukata centenar.²¹

Koralje i srebro slali su u Aleksandriju i mnogi Dubrovčani. Od nekih tamo umrlih zaplenio je dva sanduka koralja i nešto srebra konzularni predstavnik zapadnih hrišćanskih trgovaca Filip de Peret, te je tu robu samovlasno prodao ispod cene za svega 700 dukata.²² Peret je bio Katalonac iz Barselone, a imao je braću i rodbinu u Firenci i drugde.

Aleksandrija često nije bila poslednja tovarna stanica dubrovačkih koralja, jer su oni bili omiljeni ukras na celom Prednjem istoku. Stalan veliki trg koralja upravo u drugoj deceniji XVI stoleća nalazio se u Basri, u današnjem Iraku, na velikoj reci Šatelarab, nedaleko od Perzijskog zaliva. To tržište bilo je i iz ranije veoma važno za trgovinu sa narodima Indije, koji su karavanima donosili začine za predmete skuplje izrade sa Zapada pa i za koralje i rubine, koje su donosili Egipćani, Sirijci a kasnije i Portugalci.²³

Kad su sa poslovne pozornice u trgovini koraljima nestali dubrovački i apulijski Katalonci, u prazan prostor su se ubacili Đenovljani, koji su sredinom XVI stoleća na dubrovačkim lađama dovozili u Aleksandriju koralje iz Magreba (Barbarije), Provanse ali i neke bastardne. Đenovljani su koralje obično razmenjivali za žitarice, tako tražene u tom velegradu bez sigurnih žitarskih terena. Znatno kasnije koralje iz Dubrovnika slali su u Aleksandriju dubrovački Jevreji²⁴ (među kojima je svakako bilo i onih poreklom iz Aragona i Katalonije), s kojima je trgovina dubrovačkim koraljima i počela.

V. Katalonci — kreditori i dužnici u Dubrovniku do 1520. godine

Davanje kredita od strane Katalonaca u Dubrovniku bilo je strogo povezano s njihovom prodajom vune; njihove robne pozajmice su zato i

²⁰ HAD, Div. canc. CIV, 113—4 od 7. VI 1513.

²¹ B. Hrabak, Poslovanje Katalonaca, 344.

²² B. Hrabak, Konzularna služba, 218.

²³ Pa prima parte dell'Istorie del suo tempo di monsignor Paolo Giovio da Como, vescovo di Nocera, Venezia 1555, 379.

²⁴ B. Hrabak, Poslovanje Katalonaca, 344.

počele u iole većoj masi sa njihovim dovozom kvalitetne vune sa Pirinejskog poluostrva, a nestali su kad su u uvozu pomenute tekstilne sirovine izgubili ranije prvenstvo, naročito od 50-tih godina XV veka. Oni nisu, kao mnogi Italijani u Dubrovniku, prosto bili rentijeri, koji su živeli od kamata, nego je kredit bio u funkciji trgovine. Najveći broj njihovih pozajmica odnosi se na 30-te godine, kad su njihovi kontingenti vune bili najveći i najčešći. Ne treba ispustiti iz vida da su se i Katalonci zaduživali u Dubrovniku. Tu se češće radilo o preuzimanju novca potrebnog u poslovima kao obrtni kapital. Retko se u vezi sa tim zajmovima beleži roba, kože, druge stočarske sirovine ili metali.

Prema jednom specijalističkom istraživanju, posle 1418. godine dotadašnji suvereni udeo (80—90%) dubrovačke vlastele u kreditnom poslovanju se smanjuje a povećava se uloga stranaca, s tim da njihovo sudelovanje nikad nije prelazilo 80% kreditne mase. Tako god. 1418. vlastela učestvuje sa 69,85% a stranci sa 10,35%; godine 1429. ti omeri su: 62,86% i 7,98%, dok je 1430, za vreme rata sa Radosavom Pavlovićem vlastela sa 51,35% počela da napušta učestvovanje u kreditnoj trgovini, dok su stranci povećali svoju participaciju na 12,69%. Razmer 1440. godine bio je — 36,35% i 23,25%. Dužnici su se tokom vremena uvećavali brojem: 1418 — 440, 1429 — 536, 1440 — 633 dužnika, obično sitne dubrovačke zanatlije. Katalonski trgovci su preko prodaje vune postali posrednici između Dubrovnika i nekih sredozemnih zemalja, izvozeći u isto vreme naročito srebro i olovo. Godine 1429, prema pomenutom računanju, učestvovala su četvorica a 1440. pet Katalonaca. Veliko vijeće je donekle onemogućavalo strancima da se u većem broju uklope u proizvodnju dubrovačkog sukna. Oni u tkačkim zanatima nisu smeli da sklapaju kompanije, te svojim kreditima nisu imali prave koristi od suknarstva.¹

U drugoj polovini XIV veka Katalonci su samo nekoliko puta zabeleženi u knjigama »Dugova« Dubrovačke opštine. Barselonjanin Petro Doj, kao punomoćnik svog sugrađanina Nikolaua Ultsinelisa (opunomoćen marta 1384) primio je, aprila 1390, od jednog Bunića i jednog pučanina 20 dukata. Barselonjanin Bernart Simon, u maju sledeće godine, jemčio je isplatu nekih 60 perpera za jednog Đenovljanina.² Postoji registracija jedne obveznice 1394. u vezi s jednim Kataloncem.³ U februaru 1402. Anton Filelis, Katalonac sa Majorke, dao je jednom Dubrovčaninu 140 perpera. U toku jedne godine dug je trebalo vratiti Antonovom punomoćniku, jednom dubrovačkom brijaču.⁴

U drugoj deceniji XV stoleća registrovan je u Dubrovniku jedan kreditor i dva dužnika iz redova Katalonaca. Bartoli Faks je 1418—19. na dve obligacije izdao 422 dukata jednom patriciju i jednom lekaru, tj. reč je o jednom robnom kreditu i o jednoj običnoj pozajmici u zvećećem novcu. Isti Faks je od jednog naseljenog Firentinca uzeo na poček 300 dukata u metalnoj moneti. Iste 1418. zadužio se i naseljenik iz Valensije Juan Kolomer kod istoga Firentinca na 400 dukata, svakako opet u goto-

¹ I. Voje, Kreditna trgovina u srednjovekovnom Dubrovniku, Sarajevo 1976, 238—9.

² HAD, Deb. X, 56' (9. IV 1390), 108' (3. V 1391).

³ HAD, Deb. XI, 65'.

⁴ HAD, Deb. XII, 66' od 18. II 1402.

vom novcu, ali obavezu nije ispunio, kako je trebalo, u roku od jednog meseca⁵

Dvadesetih godina XV veka glavni zajmodavci iz redova Katalonaca bili su vunarski trgovac Bernart Gvaskval i Juan Brul, ali se javljaju i neki drugi: braća de Roda i Juan Kolonjer.

Bernat Gvaskval je 1421. izdao dva kredita (sa 239 i po dukata u jednom) a u društvu koje je osnovano na tri meseca uložio je daljih 188 i po dukata. Godine 1426. odobrio je četiri pozajmice na ukupno 1644 i po dukata i 7200 groša, kojima su u dva slučaja koristili ljudi iz Toskane. Jedan kredit je čak iznosio 1119 dukata, kakve iznose ne poznaju ili su vrlo retki u knjigama »Dugova«. Rok za vraćanje duga bio je najviše četiri meseca. Godine 1428. podelio je dva zajma na 146 dukata na kratak rok od svega mesec dana. Godine 1421. sa Juanom de Roda trebalo je da primi kao ostatak od neke date vune od jednog Getaldića, naseljenog u Barleti, preko 400 dukata u roku od sedam meseci.⁶ Bio je i dužnik — 1426. jednom Buniću na preko 577 dukata (s rokom otplate od četiri i po meseca), a 1428. na 360 dukata sudijama krivičnih predmeta kojima je isplata trebalo da usledi za svega jedan dan.⁷ To i nije bila pozajmica nego neka globa ili slično.

Robna i novčana izdavanja Juana Brula postala su naročito značajna od 1429. godine. Pre toga on je 1427. dao 134 dukata i 26 groša a 1428. — 25 dukata na račun vune.⁸ Godine 1429. na 12 zadužnica razdao je preko 1672 dukata, obično na tri meseca, i sve ih je naplatio. Sam se u isto vreme zadužio kod jednog Đurđevića na 21 dukat za osam dana.⁹

Mihael, Juan i Melhior de Roda otvorili su (1420) jednom Držiću robni kredit na 267 dukata i 25 groša. Juan je bio povezan sa Petrom Jordanom, zemljakom koji je živeo u Veneciji, a čiji je Juan bio i punomoćnik; prodali su vunu jednom Sorkočeviću i kao ostatak isplate primili 93 dukata i 19 groša.¹⁰ Juan Kolonjer zadužio se (1420) kod jednog Firentinca na 20 perpera.¹¹

Tridesetih godina krug davalaca robnih kredita iz redova Katalonaca jako se proširio. Pored Gvaskvala i Bruna u taj su krug stupili i Juan Sparter, najugledniji Katalonac u Dubrovniku tokom XV veka. Anton Feručo, Juan Ripolji, Anton Brul, Fransisko Poncio i pojedinačno Guljelm Beanisio, Mihael Reali, Mihael Orlandi, Gaspar Mihaelov i Anton Rubio.

Kod Juana Brula intenzivno poslovanje odnosi se na prvu polovicu decenije. Tablica njegovih kredita pokazuje sledeće odnose:

⁵ HAD, Deb. XIII, 69 bis (1. XII 1418), 83 (10. II 1419); 27 (30. III 1418), 8' (17. I 1418).

⁶ HAD, Deb. XIII, 256 i 341' i 348; XIV, 8', 10, 35', 37'; XIV, 179 i 233; XIII, 327. Zaključak da B. Gvaskval nije godišnje davao više od 200 dukata ne bi stajao (D. Dinić-Knežević, Kreditore dubrovačkog suknarstva, Jugoslovenski istorijski časopis br. 1—4/1981, 238).

⁷ HAD, Deb. XIV, 62 i 207'.

⁸ Isto, 109' i 185.

⁹ Isto, 354', 356, 359', 360, 361', 362, 365, 366', 370.

¹⁰ HAD, Deb. XIII, 199' i 173'.

¹¹ Isto, 173 od 21. V 1420.

Godina	broj obligacija	iznos	rok otplate
1430.	14	1159 duk. 1624 gr.	2 meseca u proseku ¹²
1431.	25	1970 i po duk, 126 gr, 66 tkan.	4 meseca u proseku ¹³
1432.	20	643 duk. 23 gr, 32 tkan, 2675 libre vune	4 meseca u proseku ¹⁴
1433.	15	279 duk. 3863 gr, 1 tkan.	od 2 do 10 meseci ¹⁵
1434.	9	608 duk. 12 gr, 23 tkan.	5—6 meseci ¹⁶
1435.	17	613 duk. 6188 groša	3 meseca ¹⁷
1436.	4	68 duk. 361 groša	2—6 meseci ¹⁸
1438.	1	43 i po duk.	24 meseca ¹⁹
1439.	3	35 duk.	po sporazumu ²⁰

Zajmovi koje je davao nisu bili veliki. Godine 1430. samo su dve svote prelazile 200 dukata, sledeće godine samo je pet prelazilo 100 (ali jedna 854) dukata, 1435. samo je jedna svota iznosila 200 dukata. Brul je zapravo bio sitan posrednik na dubrovačkom tržištu bez dovoljnog potrebnog kapitala, koji se zaduživao za velike količine vune od uvoznika, a zatim je davao manje količine vunarskim majstorima, koji su mu zajam vraćali ugovorenim izrađenim tkaninama. Tkačima nije davao samo vune nego i namirnice i drugo. U aprilu 1432. dvojici vunarskih majstora isporučio je vune, ulja, žita i lana za 78 dukata, a u septembru iste godine Mantovancu Galeacu Brunjoliju, sinu tkačkog majstora, vune, žita, ulja i sklavina, s tim da dug bude vraćen tkaninama. U jednom slučaju obaveza je imala da bude realizovana sa 1020 libara slanog mesa,²¹ jer je i to meso svakako delio majstorima koje je poslovno podvlastio. Prema istraživanju D. Dinić-Knežević, od 1427. do 1435. dvadeset trojici suknara pozajmio je 1325 i po dukata, 104 perpera i 4 groša.²²

Juan Brul je ne samo davao nego je i primao na veresiju, jer vlastitog kapitala nije imao mnogo. U oktobru 1430. zadužio se kod jednog Pračanina na 579 groša. Sledeće godine na šest kredita digao je 2607 dukata i bio je dužan da preda 19 dubrovačkih sukana. Godine 1432. jednom Napuljcu imao je da plati 100 dukata za 15 dana, godine 1433. na tri obligacije primio je 318 dukata i 776 perpera; 1434 — 1194 libara vune sv. Matije dvojici dubrovačkih pučana, 12 tkanina i 1023 dukata;

¹² HAD, Deb. XIV, 371, 371', 372, 381, 385', 386, 399. 402, 402', 414', 415, 422; XV, 20.

¹³ Isto, 25, 25, 27, 32, 59, 104, 111, 112, 113', 114, 115, 116', 117, 117, 123, 126, 129, 133, 140', 148', 149, 150, 150.

¹⁴ HAD, Deb. XV, 163, 166, 173, 176, 176', 178, 187, 191, 194', 207', 222', 227, 233', 236, 236', 255, 279, 300', 304.

¹⁵ HAD, Deb. XV, 323', 334', 335'; XVI, 10, 11, 13, 27, 51', 49, 52, 76', 87, 87', 99' 108.

¹⁶ HAD, Deb. XVI, 157', 178', 187', 221', 233, 235, 258', 277, 287.

¹⁷ HAD, Deb. XVII, 58, 68, 75', 82, 92, 99, 105', 115, 117', 126', 130', 133, 140, 142', 148', 191', 196, 201.

¹⁸ Isto, 218, 236, 250, 264.

¹⁹ HAD, Deb. XVIII, 109—9' od 30. XI 1438.

²⁰ HAD, Deb. XIX, 16', 44', 46.

²¹ HAD, Deb. XV, 186', 255.

²² D. Dinić-Knežević, Kreditori, 238.

1453 — 210 i po dukata i tri tkanine.²³ Jednu obveznicu za naplatu od 150 perpera primio je njegov brat Anton kao njegov punomoćnik, a ona je glasila na jednog Tudizića.²⁴

Pomenuti Anton Brul je takođe 1438. godine podelio šest robnih kredita na iznos od 155 dukata i 600 groša.²⁵

Tablica kredita Bernarta Gvaskvala 30-tih godina bila je sledeća:

1430.	2	286 duk.	3 meseca ²⁶
1431.	11	1913 duk. 515 gr.	2—4 meseca ²⁷
1432.	6	286 duk.	2—4 meseca ²⁸
1433.	2	79 duk. 2817 gr. (u 2 obvez.)	po sporazumu ²⁹
1434.	2	50	1 mesec ³⁰
1435.	1	5	po sporazumu ³¹

U jednoj obligaciji iz aprila 1431. Gvaskval je zajedno sa Juanom Ripolijem, Bernardom Kristoforovim iz Areca i Stoldom Gori de Rabata iz Firence primio zajam, ali se ne navodi svota. U septembru iste godine primio je od Tome Bunića olova za 349 dukata, a u maju 1434. od jednog Dubrovčanina koža, za čiji je ostatak imao da u roku od deset dana isplati još 27 dukata.³²

Kretanje robnih kredita Antona Feruča pokazuju sledeću dinamiku:

1433.	5	1304 duk. 46 groša	3 meseca ³³
1434.	18	1532 duk. 58 groša	3 meseca ³⁴
1435.	35	4712 i po duk. 3975 groša	3 meseca ³⁵
1436.	2	240 duk. 3 groša	2 meseca ³⁶

Među Feručovim dužnicima nalazio se i njegov zemljak Juan Brul, iz čega bi trebalo izvesti zaključak da je Feruče bio trgovac jače snage nego Brul, siromašniji ali aktivniji na dubrovačkom tržištu.

Juan Ripolji predstavljao je u poslovnom smislu neku sredinu između Antona Feruča i Juana Brula. Njegovi krediti pokazuju raspored:

²³ HAD, Deb. XIV, 385; XV, 17, 58, 82', 116', 144, 201', XVI, 12, 17, 124, 141, 220, 227', 242', 262, 287; XVII, 6', 8', 51, 65', 82' i 83' i 196.

²⁴ HAD, Deb. XVIII, 7', od 18. XI 1437.

²⁵ HAD, Deb. XVIII, 21', 31', 104, 107, 107'.

²⁶ HAD, Deb. XV, 17', 20. — Marta 1430. bio je jemac jednom Italijanu na 115 dukata (Deb. XIV, 394).

²⁷ HAD, Deb. XV, 13, 25, 60', 123', 127', 128', 134, 134', 136, 141, 153.

²⁸ HAD, Deb. XV, 167', 191, 191, 201', 237, 302.

²⁹ HAD, Deb. XVI, 43, 45, 116.

³⁰ HAD, Deb. 251, 251.

³¹ HAD, Deb. XVII, 163.

³² HAD, Deb. XV, 94—4', 117', 215.

³³ HAD, Deb. XVI, 91, 92', 97', 106', 134.

³⁴ HAD, Deb. XVI, 183, 221, 221, 221, 224', 242', 268, 270, 271, 271', 274', 275, 275', 278', 280'; XVII, 4', 6', 24.

³⁵ HAD, Deb. XVII, 36', 38, 41, 42', 43, 44', 44', 46, 46', 47', 50, 51', 52', 53, 57', 57', 59', 66', 70, 74', 91, 104', 108, 124, 125, 128, 141', 154, 172, 177', 185, 186, 191', 196.

³⁶ HAD, Deb. XVII, 196, 209'.

1430.	4	505 duk.	3 meseca ³⁷
1431.	12	1923 duk. 40 groša	3 meseca ³⁸
1432.	1	37 i po duk.	1 mesec ³⁹
1433.	5	457 duk. 42 groša	po sporazumu ⁴⁰
1434.	10	1707 duk. 376 groša	3 meseca ⁴¹

Karakteristično je zaduživanje dvaju zlatara, koji su dali zalog u srebrnini u težini od 3 libara. Ripoljijev dužnik bio je Brul za gotovo 500 dukata, što bi značilo da je po kapitalu bio slabiji i od njega.

Fransisk Ponicio javlja se manje nego drugi Katalonci u Dubrovniku, ali to ne znači da je bio manje poslovne snage. Njegovi su krediti:

1431.	16	2669 duk. 97 gr, 56 tkan.	3—4 meseca ⁴²
1432.	4	1566 duk.	3—4 meseca ⁴³
1433.		365 duk. 270 perp.	po sporazumu ⁴⁴

Poslednje decenije javio se i Juan Sparter (Eksparterius), koji je u Dubrovniku poslovao punih 30 godina i bio vicekonzul i »komes« Katalonaca. Već prvo razdavanje poslovnih zajmova pokazalo je trgovca većeg kapitala i šire poslovne lepeze, u kojoj su se, prirodno nalazile i vuna i preuzimanje izrađenih tkanina. Godine 1439. izdao je 28 kredita na 5747 dukata i 287 groša, sa rokom vraćanja od četiri do šest meseci. Na vunnarske majstore otpalo je manje od desetine kreditne mase.⁴⁵ Vreme otplate se stalno produžavalo, čak i nezavisno od visine zajma, mada su veće svote nalagale i duže termine.

Godine 1431. Katalonac Mihael Orlandi dao je jednom Menčetiću neku robu ili novac za što se ovaj obavezao da će isporučiti dva milijara ruja (?)⁴⁰. Godine 1439. javilo se nekoliko novih kreditora — Gulielm Beanisio, sa 134 dukata i 28 groša,⁴⁷ Mihael Reali sa 64 perpera,⁴⁸ Gaspar Mihaelov sa 24 dukata⁴² i Anton Rubio iz Barselone sa 34 dukata (radeći preko jednog Firentinca kao punomoćnika).⁵⁰

Četrdesetih godina nisu se više svojim kreditnim potencijalima pojavljivali Juan Brul, Bernart Gvaskvil, Anton Feruč, Juan Ripolji i uopšte većina katalonskih kreditora u Dubrovniku 30-tih godina. S druge strane, Juan Sparter je upravo u toj deceniji stabilizovao svoju kreditnu trgovinu. Tablica njegovih zajmova bila bi sledeća:

³⁷ HAD, Deb. XIV, 416; XV, 15', 17, 17'.

³⁸ HAD, Deb. XV, 27, 112', 112', 112', 113, 124, 125, 131, 131', 133', 137', 138.

³⁹ HAD, Deb. XV, 191.

⁴⁰ HAD, Deb. XVI, 125, 129, 130, 132', 148.

⁴¹ HAD, Deb. XVI, 162', 182, 225, 227'; XVII, 10', 11', 12, 16', 18, 37'.

⁴² HAD, Deb. 110', 110', 111, 113, 113, 113', 113', 115, 118, 118, 120, 120, 123', 127, 140.

⁴³ HAD, Deb. XV, 167', 182', 248', 301.

⁴⁴ HAD, Deb. XV, 331; XVI, 32—2', 40; D. Dinić-Knežević, Kreditori, 238.

⁴⁵ HAD, Deb. XIX, 5', 10', 12', 13, 58', 60, 61', 62', 64', 65', 72, 72, 72, 72', 72', 72', 75, 89', 90', 91', 99, 101', 104, 104, 105', 110'; D. Dinić-Knežević, Kreditori, 239.

⁴⁶ HAD, Deb. XV, 134' od 17. XII 1431.

⁴⁷ HAD, Deb. XIX, 49 od 11. VII 1439.

⁴⁸ Isto, 166'.

⁴⁹ Isto, 19.

⁵⁰ Isto, 3 od 10 III 1439.

1440.	19	3186 duk. 144 groša	5—6 meseci ⁵¹
1441.	34	5040 duk. 477 groša	3—4 meseca ⁵²
1442.	14	1964 duk. 63 groša	po sporazumu ⁵³
1444.	14	1942 duk. 4177 groša	3 meseca ⁵⁴
1445.	14	2017 i po duk. 76 groša	3—4 meseca ⁵⁵
1447.	17	739 duk. 136 groša i 7 tkanina	po sporazumu ⁵⁶
1448.	10	389 duk. 448 groša, 32 tkanine	3 meseca ⁵⁷
1449.	16	4523 i po duk. 185 groša	2—3 meseca ⁵⁸

Ponekad je Sparter davao i velike pozajmice u gotovom novcu, na primer 2000 dukata Tomi Buniću u decembru 1449, na rok od sedam meseci; posao je efektuiran i novac vraćen.

Od kreditora iz ranije decenije valja pomenuti Mihaela Realea i Antona Brula. Brul nije otvorao nove kredite nego je kao izvršilac nplate predstavio vlastima jednu nenaplaćenu obveznicu iz 1437. u korist svoga brata. Kako ni sam nije imao vremena da goni dužnika, obligaciju je na izvršenje predao Petru iz Španije.⁵⁹ Već 30-tih godina bilo je slučajeva da se zadužnice nisu naplatile, posebno kad je reč o posuđivanju od strane ljudi van privrede, na primer opštinskih službenika. Mihael Reale dao je u toku 1440. dva zajma na 36 dukata i za predaju dvaju sukna, a 1441. dao je 100 dukata jednom pomorcu da novac uloži u proizvode (svakako u prvom redu u hranu) u Kalabriji i da kupljeno uz polovinu dobiti doveze u Dubrovnik.⁶⁰ Od Katalonaca iz ranije decenije treba navesti i Fransisa Poncija koji je od jednog Nalješkovića primio badema za 1000 dukata, što je reeksportovao za Veneciju.⁶¹

Godine 1440. i 1441. poslovala su u Dubrovniku dva brata iz Manfredonije, Jakom Katalan i Gaspar. Jakom je sâm otvorio dva kredita na 395 dukata i 18 groša i zadužio se na 214 dukata; zajedno sa bratom izdao je 448 dukata, a sam Gaspar plasirao je 254 dukata, od čega je jedna svota bila vezana za predaju šest truba dubrovačkog sukna (nisko otkupljivanog za samo 13 dukata komad).⁶² U to vreme u Manfredoniji je vodio poslove i neki Gaspar Kolusio. U toku 1441. dao je u Dubrovniku jednu poslovnu pozajmicu na 136 dukata i dovezio je u grad sv. Vlaha biber; u tom radu sarađivao je sa ocem i sa još jednim sunarodnikom,

⁵¹ HAD, Deb. XIX, 131', 146, 146, 147, 147, 150', 151', 154, 160'; XX, 33, 72, 88', 98', 98', 106', 107, 107'.

⁵² HAD, Deb. XX, 115, 116, 117, 117, 117, 119, 120, 123', 124', 126, 126, 129, 129, 135, 135, 138, 143', 144, 145', 148', 149, 149', 149', 166, 166, 168', 169, 170, 172', 172', 193': XXI, 9, 31'.

⁵³ HAD, Deb. XXI, 72', 118, 125', 156, 158', 168', 170, 174', 177', 177', 184', 194', 197.

⁵⁴ HAD, Deb. XXII, 10, 12, 21, 21, 21, 24, 27', 28, 32, 35, 36', 39, 41, 41, 49.

⁵⁵ Isto, 64', 65, 66', 70, 70, 73', 87, 89, 99', 109, 111', 115, 128.

⁵⁶ HAD, Deb. XXIII, 1, 2, 44, 49, 69', 75, 109, 109, 109', 110, 112, 112', 112', 124', 132', 142.

⁵⁷ HAD, Deb. XXIII, 150, 166, 173, 182', 184; XXIV, 44, 81, 85', 85', 102.

⁵⁸ HAD, Deb. XXIV, 111', 150', 156', 159, 186', XXV, 33', 34', 40', 40', 48', 54', 54', 75', 79, 85', 91.

⁵⁹ HAD, Deb. XX, 145—5' od 23. III 1441.

⁶⁰ HAD, Deb. XIX, 125 i 140; XXI, 12'.

⁶¹ HAD, Deb. XV, 182'.

⁶² HAD, Deb. XIX, 114, 137', XX, 132, 138, 139, 132, 158; XXI, 37.

de Nuha.⁶³ Načelno može doći u obzir da su pomenuta dva Gaspara jedno lice.

Novo ime među katalonskim kreditorima u Dubrovniku bio je Petro Kavicar. Godine 1448. dao je dva zajma na ukupno 654 dukata, s rokom vraćanja od tri meseca, a sledeće godine pet na 884 dukata i 59 groša, opet na isti rok.⁶⁴ Bernart de Lahant javio se u oktobru 1447, davši jedan robni kredit na 164 dukata i 23 groša, s terminom vraćanja od svega mesec dana.⁶⁵ Petar je sukнару Radosavu Utješenoviću u oktobru 1447. dao u zajam 65 dukata; bio je rodом iz Tortoze.⁶⁶ Iz istoga grada bio je i Fransisk Klemensov, inače stalno nastanjen u Veneciji. Radio je u Dubrovniku obično preko poverenika Antona Tominog iz Tortoze, koji je 1442. u vremenu od 26. oktobra i 28. novembra dao četvorici tkača vune za 353 dukata i 51 groš. U Fransisa su se izravno zaduživala druga dva Dubrovčana, i to 120 dukata s rokom otplate od 4 i 5 meseci.⁶⁷

Kreditna lista Juana Spartera (zvanog i Juan Komes) 50-tih godina izgledala je ovako:

1450.	9	788 i po duk. 245 groša	4 meseca ⁶⁸
1452.	21	3656 duk. 450 groša	4—6 meseci ⁶⁹
1453.	17	3587 duk. 1007 groša i 7 tkanina	4 meseca ⁷⁰

Prema jednom izračunavanju Sparter je samo tkačima dao kredita:

1451.	3	282 duk. 21 groš
1454.	1	42 duk. 3 groša
1455.	2	369 duk. 27 groša
1457.	4	457 duk. 20 groša
1459.	1	14 duk. 10 groša
1460.	4	344 duk. 28 groša
1462.	5	248 duk. 16 groša ⁷¹

Sparter se pomenutih godina sreće i kao izvršilac obligacija (cesionar). Tako je predstavio vlastima za prisilnu naplatu obveznicu iz oktobra 1447. u korist Kolusija de Fabriana i zadužnicu na 1125 libara barselonske monete u korist Alojza de Navela iz Barselone, što se odnosio na davanje vune na poček.⁷² U svom testamentu (1468) Sparter je tražio da se knjige u kojima je vodio potraživanja po osnovu kredita imaju smatrati notar-

⁶³ HAD, Deb. XXI, 13', 14, 14.

⁶⁴ HAD, Deb. XXIV, 98 i 210, 111 i 126, 146; XXV, 4, 7.

⁶⁵ HAD, Deb. XXIII, 109' od 9. X 1444.

⁶⁶ HAD, Deb. XXIII, 111; D. Dinić-Knežević, 240 (čitanje: Kanučijev).

⁶⁷ HAD, Deb. XXI, 175, 177, 188', 190'; 174' i 176'; D. Dinić-Knežević, Kreditori 239.

⁶⁸ HAD, Deb. XXV, 100, 114', 118', 127, 146, 170, 178', 180, 187'.

⁶⁹ HAD, Deb. XXVII, 53, 54', 59', 66, 66', 69, 82', 88, 106', 108, 121, 123', 126', 127', 130, 138', 141', 143', 146, 173.

⁷⁰ HAD, Deb. XXVII, 177, 179', 180, 181; XXVIII, 4', 5, 6, 11, 16, 21, 35', 37', 66, 82, 104, 104, 108, 110, 113, 114', 119, 129', 134.

⁷¹ D. Dinić-Knežević, Kreditori, 239.

⁷² HAD, Deb. XXV, 199; XXVI, 51 (naplata Juanu Mombreju).

skim aktima.⁷³ Budući da se ranije utabličeni dugovi nalaze u knjigama Notarijata, trebalo bi izvući zaključak da se mnogi zajmovi nisu ni unosili u javne isprave, nego da su registrovani samo u poslovnim librima Spartera i drugih trgovaca, tako da su svote Katalonaca stvarno uložene u obrt dubrovačkih privrednika morale biti znatno veće. Stari i sigurni kreditori nisu se morali izlagati javnom motrenju i poslovnoj kontroli.

Sparterovi zajmovi od sredine 50-tih godina do pred njegovu smrt pokazuju sledeće relacije:

1456.	5	161 dukat i 47 groša	3 meseca ⁷⁴
1457.	26	5415 duk. 160 groša, 14 tkanina	4 meseca ⁷⁵
1458.	1	137 dukata	po sporazumu ⁷⁶
1459.	23	209 dukata 442 groša	4 meseca ⁷⁷
1460.	9	525 dukata 30 groša	po sporazumu ⁷⁸
1462.	27	2184 i po duk. 467 groša i 4 tkanine	po sporazumu ⁷⁹
1463.	3	56 duk. 28 groša, 20 sicil. unči	po sporazumu ⁸⁰
1464.	10	235 dukata, 11 groša	po sporazumu ⁸¹
1466.	2	124 dukata	po sporazumu ⁸²
1467.	1	45 dukata	po sporazumu ⁸³

Petro Kavicar je davao kredite i početkom 50-tih godina, i to ovako:

1450.	3	52 dukata, 18 groša	po sporazumu ⁸⁴
1451.	2	645 dukata	77 meseci prosečno ⁸⁵

Jedan Petar Katalan iz Tranija dao je u toku 1469. dva robna kredita na iznos od 204 perpera sa rokom plaćanja od pet meseci.⁸⁶ Iz Italije je bio i neki Gaspar Katalan, naseljen u Manfredoniji, koji je, prirodno, poslovao preko svega žitaricama. U novembru 1457. dao je nešto manje od 50 dukata u dve pozajmice a sam se dva meseca ranije zadužio na 700 dukata, ostavivši svom verovniku u zalog žito.⁸⁷

⁷³ M. Spremić, n. d., 72.

⁷⁴ HAD, Deb. XXX, 130, 158, 158, 194'; XXXI, 3.

⁷⁵ HAD, Deb. XXXI, 7, 7', 31', 32', 34, 37', 38, 38, 39, 39', 42, 45', 47', 49, 76', 81', 95', 95', 136', 142, 145', 148, 152', 156, 161, 164.

⁷⁶ HAD, Deb. XXXI, 178.

⁷⁷ HAD, Deb. XXXIII, 9', 14', 42', 43, 43', 52', 76', 87, 90, 141, 141, 141', 141', 148', 148, 172', 174, 178, 180'; XXXIV, 4', 10, 12.

⁷⁸ HAD, Deb. XXXIV, 27, 41, 108', 113, 121, 123, 126', 163.

⁷⁹ HAD, Deb. XXXV, 7', 17, 17, 32, 33, 36', 39', 43, 48', 51, 58', 58', 59, 63', 64, 66, 68, 69, 73, 78', 86, 92, 101, 103', 108, 127.

⁸⁰ HAD, Deb. XXXV, 144, 163, 182; XXXVI, 25.

⁸¹ HAD, Deb. XXXVI, 58, 58, 76, 93', 104', 145, 154', 159', 160', 166'.

⁸² HAD, Deb. XXXVII, 67', 138.

⁸³ Isto, 179.

⁸⁴ HAD, Deb. XXVI, 37', 37', 38.

⁸⁵ Isto, 125', 125'.

⁸⁶ HAD, Deb. XXXVIII, 38', 42.

⁸⁷ HAD, Deb. XXXI, 100, 141', 145.

Iz Barselone je bio Mihael Pihier, koji je u decembru 1452. odobrio dva zajma, bez sumnje u vuni, za 1084 barselonske libre i 8 folara, sa terminom otplate od godine dana. Barselonska libra bila je veća od dubrovačkog dukata, tako da je 1,28 dukata išlo u libru odnosno za dukat se davalo 16 folara.⁸⁸ Poznati vunarski trgovac Anton Font takođe je imao poslovnu osnovu u Kataloniji. On je 1450. dao dva kredita (jedan tkačkom majstoru) na ukupno 302 dukata i 35 groša s rokom otplate od pola godine⁸⁹. Neki Zufredo Peregrino iz Valensije dao je svakako vune na zajam od 118 dukata i 29 groša jednom Crijeviću.⁹⁰ Katalan de Nuho, kome se ime svakako podudaralo sa narodnošću, zadužio se dvared u Dubrovniku 1459. na svotu od 443 dukata⁹¹.

Katalonski trgovci su se sredinom XV stoleća u Dubrovniku bavili i založnim poslovima, tj. primali su stvari od vrednosti i na njih bi davali određene iznose novca prema vlastitoj proceni. Ako se onaj koji je predmet založio ne bi pojavio u ugovoreno vreme i nije položio svotu koju je primio, založena imovina pripala bi »feneratoru«, tj. sopstveniku založne firme. Ako taj ne bi bio zainteresovan da stvar za sebe zadrži, on je predmet izlagao javnoj dražbi. Na taj način Anton Damit je primio od jednog Stonjanina pojas izrađen od srebra u kojemu se nalazilo tri libre i jedna unča plemenitog metala. Procena je iznosila samo 10 dukata, a rok za podizanje pojasa bio je pet meseci.⁹² Založni poslovi donosili su najveću i najsigurniju zaradu i vođeni su bez rizika. Time su se posebno rado bavili italijanski Jevreji, ali je zato svako mrzeo »fenerator«.

Kada se na kreditnoj pijaci Dubrovnika 1470. pojavio Katalanac Petro Martinez sa nadimkom »iz Aragona« moglo je izgledati da će on zameniti velikog Spartera. Te je godine na 16 obligacija (za mesec dana) izdao 1556 dukata i 225 groša.⁹³ Sparterovo mesto je popunio Anton Damit kojega su čak i prozvali »Sparter«. Tablica njegovih kredita pokazale sledeću dinamiku:

1472.	2	872 groša	po sporazumu ⁹⁴
1476.	16	2190 duk. 294 groša	8 meseci ⁹⁵
1477.	12	1440 duk. 159 groša	8 meseci ⁹⁶
1478.	2	354 duk. 11 groša	8 meseci ⁹⁷
1479.	1	63	2 meseca ⁹⁸
1480.	1	5 duk, 31 groš	po sporazumu ⁹⁹

⁸⁸ HAD, Deb. XXVII, 166', 166'.

⁸⁹ HAD, Deb. XXV, 197; XXVI, 33'.

⁹⁰ HAD, Deb. XXXIII, 79' od 8. VI 1479.

⁹¹ Isto, 2', 18.

⁹² HAD, Deb. XXXVI, 13 od 19. VIII 1463.

⁹³ HAD, Deb. XXXVIII, 147, 153', 153', 154, 154', 155, 155', 155', 156, 156, 156, 157, 157, 161, 161. — Na tkače otpada 1130 dukata (B. Hrabak, Vuna sa Pirinejskog poluostrva u Dubrovniku u XV veku, Istorijski časopis XXVII, Beograd 1980. 82.)

⁹⁴ HAD, Deb. XL, 113', 129'.

⁹⁵ HAD, Deb. XLIV, 142', 143, 143', 143, 143, 144', 145, 145', 145', 145', 146', 146', 147, 153, 154.

⁹⁶ HAD, Deb. XLV, 185', 195, 195; XLVI, 2', 2', 3, 4, 4, 6, 6, 41, 63'.

⁹⁷ HAD, Deb. XLVI, 110', 110'.

⁹⁸ HAD, Deb. XLVII, 176.

⁹⁹ HAD, Deb. XLVIII, 69'.

Godine 1478. Gaspar Pavlov je izdao dva kredita na iznos od 140 dukata, 35 groša i dva dubrovačka sukna od 70 tkačkih jedinica (što su bila založena za svega 21 i po dukata)¹⁰⁰, mada je njihova vrednost tada iznosila oko 32 dukata. Tu je dakle, zarada bila 50% polazne vrednosti, ne računajući ono što bi se moglo dobiti na licitaciji.

Katalonac Bernart Masipi izdao je (u julu 1495) na veresiju robe za 1159 groša. Sitnu pozajmicu tih nedelja na svega 4 dukata dao je i Jakom Deplues, titulisan sa plemićkim predikatom (»ser«).¹⁰¹

Katalonac koji je s kraja XV i početkom XVI veka duže boravio u Dubrovniku i koji je ostavio jači trag u dokumentima bio je Alojz Belkajer. On nije bio poslovni čovek koji je radije davao zajmove, nego čovek od punog zamaha u trgovačkim poslovima. Krediti su bili uzgledni svedoci njegovog rada na dovozu vune i izrade sukana. Godine 1496. u dva maha izdao je samo 21 dukat, sledeće godine 34 i po dukata, 1498. — 200 dukata da bi se izradile 16 tkanina uz 24 dukata ostalih troškova, a sa bratom je pozajmio jednom pomorcu 20 dukata kad je pošao u Kalabriju po so. Godine 1500. Alojz je dao jednom vunarskom majstoru 30 dukata svakako u vuni a drugoj dvojici 12 dukata i 69 groša.¹⁰²

Pravi novi Sparter od 1500. godine bio je Peroto Torilje, koji je takođe bio više trgovac nego rentijer, jer je dobit od trgovine bila veća nego od čiste kamate. Tablica njegovih kredita bila bi sledeća:

1500.	25	801 i po duk, 7 cekina, 3453 groša	6 meseci ¹⁰³
1501.	17	245 duk, 850 groša	po sporazumu ¹⁰⁴
1502.	14	178 dukata, 1146 groša	po sporazumu ¹⁰⁵
1505.	4	36 dukata, 28 groša	4 meseca ¹⁰⁶
1506.	18	779 i po duk, 1241 groš	8 meseci ¹⁰⁷
1507.	9	271 duk, 834 groša	po sporazumu ¹⁰⁸
1508.	1	22 duk, 8 groša	po sporazumu ¹⁰⁹
1509.	22	2048 duk, 1723 groša	4—6 meseci ¹¹⁰
1510.	7	1809 duk, 1138 groša	po sporazumu ¹¹¹
1511.	15	1135 duk, 3471 groš	po sporazumu ¹¹²
1512.	4	162 duk, 72 groša	po sporazumu ¹¹³

¹⁰⁰ HAD, Deb. XLVI, 153'; Div. canc. LXXVIII, 175.

¹⁰¹ HAD, Deb. LVII, 71, 117'.

¹⁰² HAD, Deb. LVIII, 57, 57; LIX, 38 i 183', 192; LX, 34, 45', 78', 81'. Gaspar Belkajer je 1499. dao vune za gotovo 900 dukata: B. Hrabak, Vuna, 83).

¹⁰³ HAD, Deb. LX, 17', 20', 21, 21', 27, 27', 33', 48', 50', 51', 52, 55', 56, 64, 64', 69, 76, 77', 80', 87, 104, 126', 127, 133', 135, 148.

¹⁰⁴ HAD, Deb. LX, 168, 169', 176', 182', 184, 190, 190', 192, 194; LXI, 6, 62', 77, 89', 92', 99.

¹⁰⁵ HAD, Deb. LXI, 137, 142, 143, 172, 192, 192', LXII, 24, 30', 33', 39', 44', 63.

¹⁰⁶ HAD, Deb. LXIV, 83, 86, 88.

¹⁰⁷ HAD, Deb. LXIV, 138, 169, 182', 196; LXV, 3', 26', 41, 41', 42, 51, 53, 63, 71', 75, 76, 77', 79', 79'.

¹⁰⁸ HAD, Deb. LXV, 88, 93', 96', 98, 102, 109', 112', 124', 158.

¹⁰⁹ HAD, Deb. LXVI, 71'.

¹¹⁰ HAD, Deb. LXVII, 11', 11', 12, 12, 13, 14, 60, 62, 68, 68', 72', 72', 73, 74', 76,

¹¹¹ HAD, Deb. LXVII, 189', 190, 191', 197', 205', LXVIII, 38', 39'.

¹¹² HAD, Deb. LXVIII, 127', 130, 156.

¹¹³ HAD, Deb. LXVIII, 76', 83', 83', 83', 84, 87, 98, 99, 108, 111, 141', 168, 177,

¹¹³ HAD, Deb. LXIX, 5, 68', 95, 114.

Prikazane novčane vrednosti predstavljaju tragove njegovih trgovačkih operacija koje su bile vezane za prodaju žita i za davanje vune za izradu dubrovačkog sukna. Novac pri plaćanju dugova nije primao sam, nego je dužnicima ostavljao mogućnost da uplate izvrše i u Apuliji, kod njegovih punomoćnika Leonarda i Alojza Sagarige, Katalonaca, i kod Antonija de Arizis u Barleti. Novi veliki poslovi koji su početi 1509. godine presekla je njegova pogibija u proleće 1513. godine.

Braća Alojz i Gabrijel Belkajer 1500—1507. predstavljali su drugu jaču katalonsku firmu koja je davala robne kredite u Dubrovniku. Poslovali su zajedno, ali je Alojz vodio i samostalno konto. Sam, Alojz je 1501. dao sedam zajmova u visini od 244 dukata i 10 groša, a zajedno sa bratom šest sa 487 dukata i 27 groša.¹¹⁴ U narednoj godini braća su u 14 kredita izdala 579 dukata i 25 groša.¹¹⁵ Alojz je 1507. sam podelio dva kredita na 36 i po dukata.¹¹⁶ Nešto se izdvojio od ostalih Rafael Labije. On je 1500 odobrio dve pojamice na 28 dukata, sledeće godine sedam na 244 dukata i 13 groša, a 1502. sedam sa 215 dukata i dva groša.¹¹⁷

Prolazno su se javili 1500. Juan Alvarez sa 5 dukata i 2 groša pozajmice,¹¹⁸ Rafael Liliani sa 30 dukata¹¹⁹ i Juan Vinsenti (koga je predstavljao i Lorens Jajmo) sa 13 dukata.¹²⁰ Sledeće godine »prolazni« su bili Juan Franses iz Apulije sa 157 dukata i 12 groša u dve obveznice¹²¹ i Karol de Kavalerio sa 37 dukata i 38 groša takođe u dve.¹²² Godine 1505—1506. Zanoto Alvares je u Dubrovniku otvorio dva kredita na 150 dukata,¹²³ verovatno u zvečecem novcu. Juan Andrijin 1506—1507. podelio je pet zajmova na 133 i po dukata.¹²⁴ Rafael Andrijin sa jednim Barlećaninom u maju 1507. izdao je neznatnu pozajmicu na 40 perpera.¹²⁵ Fransisko Dala kreditirao je Dubrovčane 1509 (jednog vunarskog majstora) sa 75 dukata, 1510 — četvoricu sa 152 dukata, ali je sam uzeo dva kredita na 1522 i po dukata, a 1511 izdao je 50 dukata.¹²⁶ Lorens Jaimo (Jakom) 1512. dao je na kredit 94 a 1513. 292 i po dukata, dok 1514. samo 44 i 30 groša.¹²⁷ Godine 1513. registrovani su Juan Flegamano sa 40 i Jaimo Katalan sa 7 i po dukata.¹²⁸ Lako se zapaža da su svi ti zajmovi poslednjeg vremena minimalni u odnosu na kredite otvarane 30-tih godina pa i kasnije. Očigledno je vreme velikih uvoznih partija vune prošlo.

*

* *

Doba privredne ekspanzije Katalonaca u dubrovačkom poslovnom prostoru može se označiti godinama 1418. i 1513. Katalonci su se pojavili

¹¹⁴ HAD, Deb. LX, 197'; LXI, 3, 3', 4', 8', 76, 115', 56, 64, 119', 122', 127, 130'.

¹¹⁵ HAD, Deb. LXI, 186; LXII, 2', 21, 24', 25, 26, 28, 31, 32', 35', 38', 42', 63.

¹¹⁶ HAD, Deb. LXV, 87', 135'.

¹¹⁷ HAD, Deb. LX, 141, 141, 189'; LXI, 15, 96', 109, 129', 145', 161, 187; LXII, 1, 6', 12, 33'.

¹¹⁸ HAD, Deb. LX, 131.

¹¹⁹ Isto, 34.

¹²⁰ Isto, 26'.

¹²¹ HAD, Deb. LX, 168'; LXI, 88—8,.

¹²² HAD, Deb. LX, 183', 184'.

¹²³ HAD, Deb. LXIV, 57'; LXV, 39'.

¹²⁴ HAD, Deb. LXV, 74', 90, 91, 92', 97.

¹²⁵ HAD, Deb. LXV, 141.

¹²⁶ HAD, Deb. LXVII, 161, 202, 204'; LXVIII, 30, 63, 64, 105, 30, 63'.

¹²⁷ HAD, Deb. LXIX, 100', 133', LXX, 33', 48', 196.

¹²⁸ HAD, Deb. LXX, 52 i 104'.

u Dubrovniku kao dovoznici sirovina (vune) i hrane (žitarice, mahunjače, so i nešto ulja i badema) i kao izvoznici proizvoda balkanskog rudarstva (srebro, olovo i gleta) i koralja sa dubrovačkog otočja. Gotovo pola stoljeća (1418—1468) bili su najznačajniji činilac u davanju poslovnih zajmova dubrovačkoj privredi kad je reč o strancima. Njihovi krediti nisu imali rentijerski ili zelenaški karakter, nego su bili u službi dovoza vune. Uvek su, čak i kao kreditori, bili trgovci klasičnog tipa, prodajući za gotov novac, retko ulazeći u trampni, a nikad u složenije paket-kombinacije. Samo izuzetno su zarađivali kod primanja zaloga (kao jevrejski »feneratori«) i samo su izuzetno bili i rentijeri (Juan Sparter). Najviše zabavljeni dovozom i rasprodajom vune, kao proizvoda svoje zemlje, manje angažovani uvozom apulijske, sicilijske ili zapadnobalkanske pšenice a znatno manje i mahunjača, soli, badema i drugog jestiva, oni su nedovoljno kombinovali uvoz sa izvozom iz Dubrovnika. Nisu imali razvijenijeg smisla za složenije trgovačke operacije ni za novčane transakcije, na primer sa srebrom. Nisu imali volje da se pretvore u trgovce vunenim tkaninama, mada su zato imali uslova, te da, kao nešto kasnije Firentinci, sami pođu u balkanske zemlje sve do Carigrada i prodajom skupih tkanina ostvaruju lepe zarade. Nisu se uzdigli do one razine trgovanja koja u isto vreme znači i novčarstvo, rentijerstvo i brodarstvo, što se već tada može zapaziti kod Firentinaca pa i Mlečana. Takvim pojednostavljenim poslovnim profilom, oni su bili manje opasni za razvitak dubrovačke trgovine i suknarstva, koje su, štaviše, mnogo pomogli, nego Italijani u prvom redu Firentinci i Mlečani. Njihova nastojanja da se u dugim plovidbama, naročito u pravcu Aleksandrije, služe dubrovačkim lađama, dubrovačka vlada je pomagala. Katalonce sa dubrovačke poslovne pozornice manje su istisli Firentinci, koji su inače preuzeli mnoge njihove agende, nego više državne vlasti u Dubrovniku a donekle i u Turskoj. Dovoljno je bilo da se striktnije brani izvoz proizvoda rudarstva iz Osmanlijske Imperije i da Dubrovačka opština sama preuzme službu snabdevanja, posebno u domenu žitaarica i soli, pa da Katalonci budu lišeni svojih osnova. U pogledu vune, ozbiljno im je počela konkurisati italijanska vuna, mada je dugo čak bila i skuplja, a potom su se pojavile vune iz centralnih balkanskih zemalja i iz Albanije. Katalonci predstavljaju jednovjekovnu poslovnu epohu pred izlazak Dubrovčana u svet i u velike poslove, više doprinoseći toj pojavi nego joj smetajući. Njihov ukupni efekat je za Dubrovnik bio pozitivan.

(Prihvaćeno na 8. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 14. XI. 1984.)

Bogumil Hrabak

CATALONIANS' PARTICIPATION IN TRAFFIC, GRAINS, SALT, METALS,
CORALS AND LOANS
(TILL 1520)

Summary

The period of the Catalonians' economic expansion on to the Dubrovnik business area can be determined by the years of 1418 and 1513. They appeared in Dubrovnik as importers of wool and food and as exporters of ores and corals (from the Dubrovnik archipelago). For almost half a century (1418—1468) they were the most important factor in crediting to the Dubrovnik economy. Their loans were not of a rentier's or usurer's character. They were all in the function of wool trade.

The Catalonians were always standard merchants selling their goods for ready money, rarely entering trade by exchange and never into more complicated transactions. Being occupied more with selling wool, less with the import of Apulian, Sicilian and West Balcan wheat, and least with the import of salt and other food, they inadequately combined imports with exports from Dubrovnik. They did not care for both more complicated trade operations and money transactions (such as silver). They did not reach the level that at the same time meant banking, renting and shipping business, which were already known to Florentines and Venetians. With such a simplified profit they were less dangerous to the development of the Dubrovnik cloth manufacture and trade than the Italians. On the other side Dubrovnik Government stimulated the Catalonians' efforts to make use of Dubrovnik ships in their transports towards Alexandria.

The Catalonians were driven out from the Dubrovnik business area less by the Florentines, who had already taken over many of their business agenda, but more by the supreme state authorities. When the import of silver and lead from Bosnia and Serbia was strictly forbidden, and when Dubrovnik started taking care of her food supplies, the Catalonians did not have any reason to continue their business activities in this area.